

ПРОБОЕМ

МІСЯЧНИК КУЛЬТУРИ

ЛГД

Зміст:

Д. Кардаш: Наші автодавнія	1
Микола Чирський: Різдвяний осалом	3
Олекса Стефанович: Над Христом	3
Іван Ірлівський: Ріядво	4
К. Бідецька: „Подвонзой, подовонюй, ко- ю, своїми уadelцями золотник!“	6
Ульс Свичук: Авдіенція	10
Антоніо де Маркі: „Вільна Україна“	16
С. Николаїшин: Українська прова	19
Б. Овацький: Українська дипломатична мі- сія в Італії за перших шість місяців своєї діяльності	29
Др. Інж. С. Володимирів: Тенденції поступу	49
I. Іваницький: Український театр на служ- бі нації	51
Рецензії	53
Хроніка	59

СІЧЕНЬ

Число 1 (90)

РІЧНИК VIII.

ПРАГА 1941

ЦІНА 1— RM

„ПРОБОЄМ“

МІСЯЧНИК КУЛЬТУРИ

Основник: Др. Степан Росоха

Видавець: Федір Гайович

Відпов. редактор: Іван Рошко

Редактус: Колегія

„ПРОБОЄМ“

виходить кінцем кожного місяця. — Редакція застерігає собі право рукописи виправляти та скорочувати. — Невикористані рукописи редакція повертає тільки по надісланні марок на поворот. — Передплата в Протектораті Чехія й Морава 50— К на рік, на чверть року 15— К. — В Німеччині річно 6— RM, четверть річно 1.70 RM, за границею 80— K, або іхня рівновартість. — Число конта Поштової Шадниці в Празі 201.699., в Німеччині Postscheckkonto Nr. 122 124 Berlin, Zeitschrift »NRSTUP« in Prag; в Іен. Губерн.: P. Sch. H. Warschau Nr. 10.020 »Nastup« Zeitschrift in Prag.

„PROBOJEM“

měsíčník kultury, vychází koncem každého měsíce. — Vy-
davatel: Fedir Hajovyč. — Odpovědný redaktor: Ivan
Roško, Praha XIV., Lumírova 1. — Novinová sázba povo-
lena ředitelstvím pošt v Praze, čís. 162.545-III a 1939. —
Dohledací poštovní úřad Praha 8. — Adresa redakce a ad-
ministrace: Praha III., Josefská 2/II. — Tiskne knihtiskárna
Jana Andresky vd., Praha XII., Bělehradská tř. 97.

Всяке листування й матеріали просимо слати на адресу:

„PROBOJEM“, Praha XIV-65, pošt. schránka 3.

18754/VIII

Д. КАРДАШ
23.8.012

Наші завдання

Вступаючи в другий рік існування як місячник культури та поширюючи свій обсяг, »Пробоєм« продовжує далі ідейну лінію, що її започаткувала шість під тому черновецька »Самостійна Думка«, а пізніше, по її замкненні — хустська »Говерля«.

Ці органи скінчили з традицією »універсального журналу«, стоячи на становищі, що ділянка духовості й культури така широка й важлива, що вимагає окремої уваги й окремого трантування.

Всебічний наступ націоналізму на цілість українського суспільного життя висував і в ділянці культури, як в кожній іншій, потребу спеціалізації роботи, розгорнення на всю широчину її проблематики та творення нової системи, з нового світоглядового становища.

Треба було відкривати очі, сліпі на дійсність, встановити її мірила й витичити дорожковази нашого культурного прямування.

Так властивою програмою згаданих органів, а пізніше »Пробоєм« стало питання нашого плянового культурного будівництва.

Його основною справою є переоцінка вартостей і поглядів, що панували в нас досі в окремих галузях українознавства, новий, питомий нам, підхід до нашої історії та культурної спадщини й вартостеве визначування біжучого культурного процесу.

Ця переоцінка культурної спадщини, з хвилиною, коли українська духовість віднайшла свою суверенність, стала просто коначна.

Іншими очима дивимось тепер і на нашу народньо-фольклорну традицію, що недавно ще була предметом »етнографічного« підходу. Бачимо в ній основу національної культури, скоплюючи її могутній етичний та героїчний зміст, співзвучний нашому відчуванню.

Традиція історична знову ж становить невичерпне, заслугою XIX. століття зовсім забуте, джерело національної самоповаги й духової сили. Зміст цієї традиції, його тож самість з нашим теперішнім світовідчуттям хочемо якнайповніше виказати.

Дальша справа, що до неї привязуємо особливу увагу, це чітке пізнання сучасної нашої культурної дійсності, на всьому просторі нашої землі. В тридцятих роках українство загально, не хотячи, санкціонувало морально своє фізичне розірвання, безсиле спромогтись переступити духово штучні барєри.

Тимчасом там десь точилося гігантичне змагання, що рафінувало організаційні форми й методи, і що його документи, в своїх позитивних і справді вартісних прикладах, уточнюювались з нами.

Знання цієї складної дійсності й ствердження субіжних і тожних тенденцій розвитку — націоналізм у творчості всієї нашої землі — має для нас велике практичне й моральне значення.

- Тому місячник реферував цю дійсність, жадаючи від читача активної аналітичної постави, та документував свої провідні думки відповідними передруками, що їх, звичайно, треба читати, маючи на оці умовини, серед яких виходив перводрук.

Стверджуючи осягнену українською духовістю суверенність і виходячи з неї, буде »Пробосм« в побільшенному обсязі присвячувати відтепер увагу теж культурному життю чужини, відшукуючи там нам цікаві або відповідні прояви й тенденції.

МИКОЛА ЧИРСЬКИЙ

Різдвяний псалом

В хаосі моря з бетону і шкла
Як би зоря нас різдвяна знайшла.

Стала б над нами й всміхнулась привітно.
Двері розкриті, завішенні вікна.

Хай там лютують сніги і мороз —
Прийде до нас немовлятко — Христос,

І по стопах Його божеських ніг
Волошками, маками встелеться сніг.

Поки отут Його ще не рознято,
Він простягне нам свої рученята.

Знайде заметені снігом серця
І наверне до скарбниці Отця.

В місто чужого, холодну пустелю
Мати пречистая теж на вечерю

З сином своїм поміж нас завіта
Вицить чужини терпкого вини.

Чаші діткінеться пречиста устами
Й зникне пустеля нараз перед нами —

Море чужини з бетону і шкла...
Як би зоря нас різдвяна знайшла.

ОЛЕКСА СТЕФАНОВИЧ

Над Христом

Колишу свою дитину
І співаю їй.
Люляй, люляй, любий сину.
Поки ти ще мій.

Сон-ява мені віщує,
Вітер вість несе, —
Мати бачить, мати чус,
Мати знає все.

Скоро підеш межи люде,
Щоб служити їм.
Шана й дяка тобі буде
На шляху твоїм.
На чолі твоїм корона
І жезло в руці;
В ризах, сину, ти червоних,
Весь ти в багреці.
Безупину ллється слава
На мою зорю —
І гремить в народніх лавах:
»Радуйся, царю!«
І на гору тебе, світе,
Попровадить путь.
Поведуть туди, а звідти
На руках занесуть.
Колишу свою дитину
І співаю їй.
Люляй, люляй, любий сину,
Поки я ще май.

ІВАН ІРЛЯВСЬКИЙ

Різдво *)

Різдва переддень. Чи забути, люба,
Свят-вечори й солому? —
Казали: дід ї приносить грубий
в надихненні молодому.
Казали: бороду він має білу
і іде долі ледами
та кожну хату з радістю наділить
найкращими дарами.
Не є страшні хуртовини й завії
для нього цеї ночі...
Ми слухали і розкривали вій,
собі дивились в очі.
Дивились пильно, слідкували пильно.
і дивне помічали:
вогні тасмінні нині непомильно
в зінницях загорялися.
А як війшли на неба океані!
і заблестіли зорі,
дівчата умлівали в хвилюванні,

*) Із збірки «Вересень», що незабаром появиться друком.

в затаєній покорі.
Неждане діялося із обличчям:
палаю, румяніло,
аж поки дзвони не заграли тричі
і півні не запіли.
Чи ж описати це, чи можна вилить.
або сказати словами?
Такий то час — якого ми любили, —
лишився поза нами.
І тільки спомин, як далека мрія,
час-від-часу заблімне,
і у душі озветься, заболіє
любов моя дитинна.

Ріядво! Гей, радісне яке бувало й пишне
ва місці цім, де з хати лиши підвальні
лишилися; отут, у цім кутку затишнім
горіли ми, немов западні.
Горіли лиця нам, а серце в грудях билось,
чомусь хотілося за двері, на вулицю,
на слід колядників, щоб у майбутнім, мила,
блаженну хвилю не забули цю.
Колядники співали із зорею ніжно
і розбивались голоси прибоями
в дерева камяні і в береги залізні;
зцілялись рани незагоені
в аворушливих хвилинах коляди і співу
малих хлопят з усмішкою вроочистою;
співали про Ясного в яслах і про Діву —
благословенну, чистую...

У коляді, як і в піснях, затаєна
селянська таємниця,
у них їх радощів причасних
невичерпна криниця;
і радощів і жури, а відрадою
для них — рясні надії,
що їм великі дні нагадують,
що серце вічно гріють.
Які не заведуть, не зрадять в памірах,
не вбють хотіння й порив
у вирі бурь, далеких гаморів,
у час анемог і змори.
І в молитвах сумних з поклонами,
як і в весільних співах,
одне бажання й туга: аби гронами
пишався дар на нивах.
Щоб квітло поле житом, як косицею,
були багаті жнива,
щоби віддачились сторицею

за труд лани вродливі.
І щоб село, роками гиблене,
не зниділо, не впало,
своїми землями оздоблене,
пишалось дітьми й ралом.
Своєю силою, як чарами,
тримало цвіт країни
на дні майбутні, що захмарені,
на дні важкі й години.

К. БЛЕНЬКА

„Подзвонюй, подзвонюй, коню, своїми уздельцями золотими!“ *)

I.

»Ой пасе стадце воронецьке,
Межи тим стадцем барзо сив коник.
Ой ходе за ним два-три панове,
Ані един пан коня не спіймав.
Лексіечко погнав і коня спіймав.
Поклав на него золоту узду,
Золоту узду, срібне сіделце,
Taft сів на него і поїхав ним...«

Біг, біг, а за ним — вороні. Сам був сивий і зарошений, як обрій степового ранку. Він біг перший, піднімав високо свої копита і жадного сліду не залишав у високій траві. Здавалося, що мав крила, які він відчував на своїй спині, а голову тримав ви-простану, як птах, що не потребує дивитися на шлях, бо відчуває інстинктом, куди він летить. Він біг перший, вів за собою — вороних. Всі вони були бистрі й окрілеї, але він був бистріший і мав міцніші від всіх крила. Всі вони могли бігти без перерви цілий день, але, коли зупинялися, дихали важко і раз у раз струшували своїми гризами, а він — сивий, він лише роздував ніздри, що легко дрижали, і бив мягко копитом землю, наче дивувався, що він бачить кругом себе степ і сонце, чує росу і траву, а не має дикого почуття лету. коли земля обертається в повітря і летить разом з ним.

Ніхто його не міг зловити; парубки ганялися за ним цілими днями пішки й на конях, але він завжди втік. Остався після його лише легкий свист у повітрі, а землею розносився ритмічний такт копит.

*) Рефрен із колядки.

Був вільний, був перший, водив завжди всюди свою зграю і ніколи не заводив.

Біг до річки, а за ним — вороні. Он там сипле в траву іскрами, он там сипле назустріч крилатим коням шумами, он там пливе до сонця, до моря, он туди біжить сивий із сонячним ранком у сивій гриві...

...Раненько, рано встав Олексій, перескочив перелаз, і доріжкою через потік, через гай, у степ, туди, де річка, де щоранку стадо коней пе воду. Туди він спішився. Через плече перекинув уздельця і поклав сідло, одною рукою притримував. На доріжці, на вогкому поросі осталися сухі сліди босих піг. Гай притрусив сідло дорогим камінням, а сонце позолотило уздельця. А Олексій легко ішов слідами дідів із мрією про сивого коня, що ще ніколи не мав на собі вершника...

На воді великі круги, а на дні пісок і рінь. Коні пили воду, відбивалося лише небо і їхні голови. Верхи хвиль і чорні спини блістіли від ранку. Вода була прозора, навіть не скамамутилася копитами; здавалося, що коні посвячують джерело, яке, на веління богів, показалося тут, в степах.

— Хтось підходить, — адрігнувся один вороний. Підніс голову і тривожно глянув на сивого.

— Знаю, знаю, — ворухнув сивий ушима і схилив голову над течією.

Олексій спокійно наблизався до річки. Коли вгледів те, що шукав, став і думав над тим, як би підступити, не спокохавши коней.

Вороні, беручи приклад із сивого, не лякалися, не поривалися бігти, але мабуть дуже дивувалися: Чому він не втікає? Але що це? Чому це він раптово струшує головою, аж грива розчісується, і рже і біжить? І куди він біжить? Втікає? Ні.

Вибіг на беріг і рже — говорить, весело так, як це вміє кінь — шах, володар.

Олексій непомітно підступає, дивиться йому ввічі, всміхається, легко підсвистує.

Сивий наче вкопаний. Вороні розбіглися — не витримали. Злякалися, самі не знали чого...

Перед полузднем степ видихнув із свого пахучого повітря вершника на коні. Плили по пояс у квітках. Це не був Олексій і сивий, ні, це було щось одне, сильне, вільне і радісне.

Голова Олексія не кидала тіни на гриву коня і здавалося, що степ відбиває відблиски вуздечок. А гай, лапатий, у ширококрискому зеленому брилі, відгукується на гомін копит, доріжка стала удвоє ширша, кудою пролинув Олексій на своєму дикому коні, залишивши лише відбитки передків копит.

— Ти прийдеш завжди до мене, коли тебе буду потребувати. Біжи, коню, ти мій, а я твій. Ти перший між конями, а я буду перший між молодцями. Біжи!

Зіскочив і пустив. Сивий стояв під ворітами, поки Олексій не зайдов у хату, а потім зник — розстав. Це сталося так, що образ його ніяк не затирається, здавалося — щось відірвалося від нього, тріщнуло і шугнуло в гущавину, а він сам стояв і чекав повороту Олексія.

ІІ.

»Ой, поилинь, поплини, човен,
А в тім човні білій молод.
Струже стрілоньки із калинонъки...«

Ікона в кутку, а на стіні лук і сагайдак.

— Не маю стріл, — пробурмотів Олексій, розглядаючи стіну. — Лук маю, коня маю, а стріл не маю. Останню пустив учора за диким вепрем.

Зняв лук із стіни, а він однісінькою свою струною — тятивою задавенів так, як прадідівська бандура, що передається з роду в рід разом із піснею і шаблею.

Задавенів лук, а з його гомоном піднялися десь на обрії ко-заки, обсмалені, пиншні, як ріка, що кригою на весні зносить все, що стримус її хід, бурхливий і величний; розкрилися темні балки і яруги, затаєні і зрадливі, де лежали прострілені татари, потім якісь добрі, мочари, що стелилися під лапи диких авірів. Вони ревли, бо були голодні і чули запах крові. Все це затіпалося в дузі лука і лишило по собі сирій запах лісу, соняшний — степу і та-кий пянкий — побіди.

— Завтра, до схід сонця, убю першою стрілою першого сокола, що прилине пити воду на зелений беріг до моого човна.

Рано, до схід сонця.

Вийшов свіжий і бадьюй перед ворота, як олень до водопою, і побратався зразу із ранком. Свистув довго, аж відгук понісся травою, верхівям, аж під самі зорі, що вже блідли.

Сивий став, як вкопаний.

Зачорнілася крутая гора,
Що не ародила жито, шеницию.
Але ародила жемчужну траву,
Жемчужну траву, золоту росу,
Надіхав нею гордий молодець,
Гордий молодець, на імя Лексіечко.
Та пустив коня в жемчужну траву.

а сам пішов шукати твердого дерева на стріли. Приглядався до кожної гілки, проріався між кущами, лазив на високі дерева, але все гнулося під його дотиком.

Олексій став, задумався.

— Коню, друже мій, де шукати дерева на стріли?

А він високо підняв голову і заржав, був готовий до виходу. Летіли з гори яром, долиною, довго іхали лісом, поки на узлісся не розгорнулося царство коня — степ. Там далеко, де небо спирається на землю, пригадав собі сивий, щось цвіло білим цвітом, а під кінець літа мало китиці червоних ягід. Нераз він пролітав біля нього і запам'ятав собі його, нераз він зупинявся біля цього куща і пасся.

Подався туди, де небо спиралося на землю...

Човен, як дика качка, що склали свої крила і злетіла ча воду, а тепер заховала голову під крило і тихо гойдалася при березі, приникши без шелесту в очереті. У сивій млі здавалося, що він ще не прокинувся, лише дрімав, а при сході сонця стріпонеться, скличе зграю товаришів і виплине дзюбиком вперед між очеретами на бистру воду.

Олексій здирав кору, в руках біліла стрілка, довга, проста, готова знятись на наказ тятиви вище трави — нижче неба і з легким шумом зупинитись там, де застиг впертий зір Олексія. На дні човна лежали рядом такі самі стріли, воскові, довгі, чекали на піхву сагайдака.

Річка вся видовжувалася, так, як би пробивала собі дорогу туманом, що мережив схід, захід, що ставав рожевіший і прозоріший. А небо просто над головою осідало, як каламутна вода, стало чисте і блакитне; степ розплющив очі, лежав свіжий і заросений, здавалося, настроював струни, щоб викликати сонце десь із під землі. Тремтів зелений і пахучий.

Раптом Олексій схопився, на поготоні лук і стріла, що перша впала на дно човна: там, де небо було найчистіше, де було глибоке і блакитне, гойдалася чорва цятка — сокіл спускався на землю до річки напитися води і розправити пірря на крилах після сну.

.. Красний молодець, премудрий стрілець,
Премудрий стрілець та Лексієчко,
Лук натягає, сокола стріляє,
А він ся в него хороше просить:
Не стріляй мене, красний молодче,
Красний молодче, премудрий стрільче,
Премудрий стрільче та Лексієчку.
Я тобі стану та в пригодонці.
Загану тобі три загадонці,
Три загадонці, три городеньки:
В першім городці коні сідлати
В другім городці бояре браги,
В третьім городці собі панну ьзити,
Собі панну взяти. із нею жити.

III.

Ой в полі-полі, поблизу дороги,
Стойть світлонька мурваная,
А в тій світлонці жовті стіноньки.
А по стіноньках гострі стрілоньки.
Поза столами межи панами
Найгордій панок, білий молодчик.
Перед нього служечки його,
Держать шапочки за опушечки,
Ясні шабельки за бовтиченьки,
Тугій луки при правій руки...

Готувалися до походу. Коні на припоні рвалися в дорогу, а Олексій бачив великий двір і білі ворота, перед вікнами на квітнику дівчина поливає квіти і нічого не знає. Не знає, що Олексій збирається облягти хутір, де вона живе. Не знає, що за Олексієм ледве встигають бояри, не можуть дігнати сивого, що завжди добре розуміє свого товариша і, як думка його, летить просто і бистро.

А мати в хаті переглядає її скриню, вогортав довгі вишивані рушники і говорить до себе:

— Доня на відданю, ось-ось застукають тричі свати, але буде чим їх повязати.

Злетіли на двір і сполохали иташку. Тріснули лише сінешні двері, а сивий кінь лише тричі обкрутився по просторому подвіррі.

Коли Олексій вже стояв на землі, тоді лише влетіли бояри і заверюхово спустились на землю.

— Мамо, це приїхав Олексій! — і доня, сховавши обличчя в рукава, пурхнула в комірку.

... Вивели ж йому панну в короні —
Він панину узяв, та й подякував,
Шапочку ізняв, та й поклонився...

УЛАС САМЧУК

Авдієнція

(Уривок з роману «Сонце зі Заходу»)

Це премер Уряду, старий «батько Волошин». Люди, що купчаться внизу біля столу, йдуть переважно до нього. Вони тиснуться, гармідерять, просятається, або чекають по закутках коридорів. Ось товстенька, у звичайному одязі з куховарським фартушком добродійка просить січовика, щоб виповнив їй зголослення. — Вам до кого? — питает січовик. — До кого? До батька Волошина. — В якій справі? — В якій справі... То вже я йому сама скажу. Вам

про те не треба знати. — Я мушу тут написати. Розумієте? — Та розумію. Чому бим не розуміла. Та виганяють мене мої газди... З хижі, чуете, виганяють... А я плачу чинжу вже п'ять років... — То вас у такій справі до премера не пустять. — Як то не пустять? А до кого ж я піду, кому поскаржуся? — На то є поліція, суд. — Булам всюди! Була! Не помагає... — Та й тут вам не помогуть. Даремно ви тиснетесь... — Господи! Свята мати Божа! А куди ж я піду? — починає плакати жінка. Її випихають інші, що також хочуть до «батька» дістатися. — Пане! — проситься один худий, довгий дядько у вуйоші. — Напишіть мені до «батька»... — А в якій справі? — Ге! Довго казати. Я сам з Сокирниці... А минулого року возилисьмо сюди до Хусту на «орсаї» камінь... А тоді. Бог би го побив, «ковдош» Цимерман казав, що нам заплатити. Хоть уже рук минув, но вун іще не заплатив. — Чоловіче! З такими справами не можна до премера. Примір — не поліція. Шо він має розірватися? Дивіться, скільки вас тут!

Дядько збентежений. Така важлива справа... Від цього залежить добробут цілої його родини, а тут не пускають. Дивно на світі... А ще й кажуть, своя влада настала... Не бісь, як отих панів так пускають. Он все йдуть туди на гору та йдуть... Дядько відходить на бік, але додому не йде. Він все ще не тратить надії, що якось йому пощастиТЬ побачити «самого батька».

У цьому натовпі чекає в черзі по зголошенню також і Жук. Він вже тут довго, але все не може добитися на гору. Неспокійно поглядає на годинника, пам'ятаючи, що має ще полагодити досить справ, перед тим, ніж відіхнати на села. Люди постійно прибувають, йдуть угору, вниз по сходах, зупиняються, вітаються... Жук також кілька разів прийтався. Зустрічаються і уридові особи. Здебільша вони знають Жука, але тепер вони всі такі заняті, всі так кудись поспішають. Вони тепер вміють пройти біля людини, ніби біля туманної плями і зовсім не помітити її.

Жук має час на роздумування. Можна розшустити думки на на всі боки — взад, в минуле, у будуче. Не можна лише прийти до рішучого переконання, що ось він стойть і безконечно чекає у сініх українського уряду. Стільки років минуло... Ріжних, передовсім емігрантських років...

— Пане Жук! І ви тут? — Це заштит несподіваний і він він зтори. Жук підняв голову. По сходах вниз йде Валюк. Довгий, тонкий, як і завжди готовий до скоку. Жук посміхнувся і сказав:

— Ну... Хотів би добитися до премера. Ще не був у нього... Але тут така штовханиця, що аж ніяково...

— Тут треба мати міцні лікті, — сердито сказав Валюк. Він розшив натовп, підійшов до січовика за столом і демонстративно проговорив: — То український письменник. Думаю, що він має право і без цього паштря пройти нагору...

Смішне і не смішне положення. Жук сприймає все, як необхідність. Валюк енергійно ступає вверх по сходах. Брови його наспущені, з уст вириваються сердиті слова. Швидко опинилися

у тісній захованій людьми кімнаті. Довкола стін на легких металевих стільцях сидять люди. Вішало завішане одягами. Біля вікна новий, гнідої барви стіл до писання. Жовтаві, злегка порепані стіни... Радіатор центрального огрівання.

Це робітня премерового секретаря Роснача і одночасно, мабуть, почекальня. Люди, що тут чекають на чергу, сидять мовчки, деякі потиху розмовляють... Самого Роснача нема. Він, мабуть, ще не вийшов від премера.

Жук роздягнувся і, не знайшовши місця сісти, кинув кільком знайомим головою і став недалеко від столу. Один з присутніх, учитель з Буштина, де Жук недавно мав промову, підівся зо свого місця і запропонував йому свій стілець. Ні, ні... Жук з приемністю постоїть. Зрештою, не відомо, чи він тут довго затримається. Все одно, ледве чи дістанеться до премера...

Рішучим, швидким кроком влетів до кімнати секретар Роснач. Низький, присадкуватий, міцно збудований, з пенсне на рівному носі... Його січовий однострій щільно обтягає його округло-масивну поставу. Його мова виразна, швидка, самовпевнена. При мові лівою рукою допомагає собі, при чому великий і малий пальці кінцями стискаються.

При його появлі все в кімнаті заворушилося. Дехто встав і підступив до нього. — Панове! — проговорив він гостро. — Виключене, щоб пан премер вас всіх міг сьогодні приняти. Він тепер зайнятий і дуже прошу — у кого є час і можливість — прийти другим разом.

Після цього він намірився до столу, де лежить куча нерозрізаних листів. Кинувши погляд вбік, він помітив Жука. — Слава Україні! — сказав він з піднятою головою, як ще роблять коротко-зорі.

— До премера? Щось важливе?

— Ні. Особиста візита. Дві хвилини... Думаю — іншим разом. Тепер піду додому... До речі: Новосад хоче з вами бачитись. Сьогодні о девятій вечора. На сімці. — додав тихшим голосом Жук, підступивши до Роснача.

— Гаразд. На дві хвилини можете зайти до премера. Він вас охоче прийме. Тимчасом сядьте... Ось тут, — вказав він на свій стілець... — Я принесу собі інший... Гальо! Валюк! — гукнув він голосніше. Миттю зявився Валюк. — Прошу ще одного стільця! — Слухаю! — відповів той по військовому і зник. За хвилину стілець зявився. Роснач почав розривати і переглядати пошту. — Ці листи треба б заховати для будучності, — сказав він по часі. — Погляньте. Ось лист з Ірану. Люди проситься допомогти їм дістатись у Карпатську Україну. Хочуть вступити до української армії, щоб вмерти за батьківщину. Тут ось їх фотографії... І жінки при тому. Перси жахливо з ними поводяться. »Дорогий наш батьку,

премєре Закарпатської України! До нас дійшла вістка, що за Карпатами повстала Українська Держава. Ми всі плакали з радості, бо вже не вірили, що і для нас ще зайде ясне сонце. За нашу пролиту ріками кров... За наші слізи... За наші муки вигнання... За торми і каторги... За кривду та ганьбу, можливо станеться чудо: сонце наше зайде з заходу, як сказав наш міністр в Ужгороді. Очі всіх українців світу з вірою звернені до Вас. Ми віддамо все, щоб Вам помогти... І наше життя«...

Жук прочитав ці рядки і відчув голос народу... Він не сказав нічого, лише в душі його повстав образ тих людей... Тих безлічі незнаних, розсіяних по цілому широкому світі людей, що вірять на віть у чудо... Що живуть роки, десятки років, все життя серед жорсткого, ворожого світу, гнані, визискувані, прибиті ганьбою й призирством, але повні твердої, незрушиної, мов гора з граніту, віри.

— Так, так, — проговорив він потиху. — Варто нам, чоловіче, жити і змагатися...

— Кожний день такі ось листи... За всіх кінців світу... — додав Роснач. Жук глянув на годинника. Час швидко тікає. Він встав зі свого місця: — Знаєте, дорогий мій! Я вже лішне іншим разом...

— Ні, ні... — схопився Роснач. — Зараз! Я зараз беру пошту і підемо разом. Зайдіть тимчасом туди, — і він кивнув головою на двері до сусідньої кімнати. Жук потиснув руку Костурові і вийшов.

Проста, простора сіро-синьо баралена канцелярія з двома широкими вікнами на вулицю. Посередині на паркетовій долівці великий, мягкий килим, на якому стоїть гнідий круглий стіл, обставлений тяжкими, глибокими, обтягнутими сірим драпом, фотоліями. В куті великий, новий стіл до писання й телефон. На стінах випадкові образи й фотографії. Крім дверей, якими увійшов Жук, двоє інших ведуть на коридор і до робітні премера.

Тихо. Жук мовчики з усмішкою привітався з урядовим секретарем премера, що сидить за столом до писання і заняв порожній стілець напроти чотирьох панів, які вже сиділи тут перед тим. Жук знає їх, хоча не був особисто знайомий. Цей сивастий, по мадярськи вихований, пан у просторому гнідому одязі з перловою пількою в шовковій, смужкованій краватці — адвокат і відомий діяч Порайко. Є чутки, що він має бути третьим міністром. Він сидить свободно, як дома, трохи нетерпеливиться, що не може піти до премера одразу. Це ж його товариш, добрий знайомий, з яким зустрічалися кожний день протягом цілого життя. Решта присутніх — чехи. Товстий, рожевий, з безліччю близкучих цяп'юк полковник жандармерії і звязковий між владою і військом полковник Зламал зо своїм адютантом капітаном...

На столі кілька чеських і українських часописів. Жук взяв наризьке «Українське Слово» і почав читати... Але не довго. Його цікавлять люди, довкілля, настrij. Він, між іншим, спостерігає полковників, що потиху про щось розмовляють. Їх вигляд зраджує

якусь турботу, неприємність, клопоти. Це помітне особливо на обличчі військового полковника, що весь час нервово затискає уста і сушить свіtlі, густі брови. Масивний, тяжкий жандарм, сидить спокійніше. Його кругла, мов місяць, голова міцно тримається на товстій з бришками ший. Часами він повертає погляд, ніби на кружку, і кидає кілька слів своєму колегі.

Двері премерової робітні відчинились і з них вийшов вічно насуплений начальник охорони уряду Борсяк, за ним господарський секретар міністра Рогая, Сноба, за Снобою про якийсь неизвестний пан у новому, елеантному убраниі. Всі вони розчевронілі, заклонотані, з купами палерів в руках. Без попереження встає пан адвокат Порайко і одразу віходить до премера.

В цей час давонить телефон. Секретар простягає руку і бере слухавку. — Гальо! Президія влади Карпатської України!... Просім! Момент! — перешов він одразу на чеську мову. Потім відложив слухавку і звернувся до всіх присутніх по чеськи: — Пан премер є заволан к телефону... Рачте, панове, на хвілку опустіт канцелаж.

При цих словах всі встали, а секретар зник за дверима премера. Премер одразу вийшов в товаристві адвоката Порайка. Жук встиг ще побачити його при виході і чути навіть перші слова телефонічної розмови чеською мовою... — Прага? Зде Волошин... Особне... Просім... Решту розмови не можна було вже чути. За пару хвилин всі повернулись на свої місця і одночасно до канцелярії увійшло ще двое: Костур та кореспондент «Нового Часу» Новик.

Жук передумував, що має сказати премерові. Нічого особливого. Звичайна візитова банальщина. Привітання, потиснення руки, компліменти, усмішки. Головне, навязати звязок та добре взаїмовідносини. Все решта «приложиться».

Хвилини біжать... П'ять, десять, пятнадцять. Нарешті двадцять. Полковники все ще не виходять. Жук дивиться з вікна на місто. Видно стріхи будинків, а далі гори вкриті потемнілим лісом. Все залите лагідним, ніби весняним сонцем. Це і є той Хуст, про який стільки у світі мови. Це і є те, ще недавно незнане місце, що до цього звернені очі мільйонів українців. А тут за дверима найвища влада, якій судилося очолювати цей своєрідний шматок історії...

— Пане Жук! Прошу! — сказав урядуючий секретар. Жук стрепенувся і енергійними, жвавими кроками пішов до робітні премера. Той чекав його серед просторого, ясного, рожеватого кабінету. Величезний стіл до писання, припасований до півкруглого кута з широкими вікнами. Мягкий, сірий килим, стіл до курення зо шкіряною канапою і такими фотелями, кілька великих олійних образів і великий олійний портрет премера оздоблювали його.

Жук почав надто офіційно і надто патетично. — Ексцеленці! Дозвольте мені засвідчити Вам мою найщирішу пошану. Я уважав своїм обовязком особисто відвідати Вас і зложити Вам велику подяку за всю ту чинність, яку приходиться Вам нести у ці часи на благо цілого українського народу.

— Дякую, дякую, — говорить якоюсь, ніби штучною мовою, батько Волошин. — Радуюсь, що ви мене відвідали. Праця наша тяжка і відповідальна... Дай Боже, щоб ми з нею як слід упорались. — Він, видно, піднесений, напружений... На обличчі помітно тому, але таку, що вже переходить у нормальній стан. Це буває у людей, що зненацька попадають у постійне вируюче життя і не в стані скоро до нього призвичайтись. Так звана вічна втома... Одягнений він у чорну по коліна священичу одіж з якоюсь фіолетовою підляжкою та стоячим, твердим коміром, що пристіниться ззаду.

Жук перепросив, що навідав його чисто приватно. Премер зазначив, що тішиться з цього, бо до нього звертається сотні людей зо всіх боків і кожний приносить йому свої поради, ставить вимоги, нарікає, чи просить. Торкнулись нашвидко письменства. Премер висловлює думку, що можливо нарешті і наші письменники найдуть для себе кут на рідній землі. Він пригадав, що й сам дещо писав і оце навіть передав директорові театру одну зі своїх драм, яку написав ще перед роком. А що тепер пише Жук? Той відповів, що має намір написати більшу річ про все, що діється на цій землі.

Вони присіли на канапі зовсім близько один до другого. Чулися близькими. Жук цілим своїм цутром віддався цій хвилині. Бачив перед собою не Волошина, не священика, і не письменника, яких знову і яких не завжди у всьому розумів, але бачив премера єдиного на світі національного українського уряду. Якась напівреальна дійсність, коли хочеться віщинути себе за ніс, щоб переконатися, чи це часом не сон... Бо сни бувають якраз такі... Такі недовершені в акції, такі ефемерні і такі оповиті півчастям, піврадістю і одночасно острахом, що це мабуть сон, що зараз зникне і розвістеться.

Цей мент триває коротко. За дверима чекають інші люди. Жук встас, тисне руку премера, дякую і відходить. Обличчя його пашить, ніби у школяра, що перший раз закохався. Він швидко проходить кімнату — одну і другу, накидає на себе верхній одяг і з почуттям вдоволення, не звертаючи на ніщо уваги, йде униз. Шойно там на дорозі знаходить себе знов у Хусті. Одночасно пригадує час і простір... Дивиться на годинник, який підказує, що треба квапитись. За дві години відходить його автобус...

АНТОНІО ДЕ МАРКІ*)

„Вільна Україна“*)

Три картини з завтішнього дня.

Особи: — Дід Іван — селянин — 60 років.
Баба Ярина — його жінка — 58 років.
Тарас — їхній син — 26 років — сільський інтелігент.
Катерина — його жінка.
Ольга — дочка Тараса й Катерина — 6 років.
Микита, Григорій, Данко — сільські парубки.
Діється в недалекому майбутньому, в українському селі на березі Дніпра.

Дія перша. (Уривок).

Ольга (вбігає, з квітками у руках): Мамо, тату...
Тарас (ловить її в обійми): Поцілуй мене міцно.
Ольга: Але ж ви плачете, тату?!

Тарас: Ні. Це роса з твоїх квіток.

Ольга: Та ж вони сухі!

Тарас: Ну?

Ольга: Болить вас щось?

Тарас: Ні, не болить. Я дуже радий.

Катерина: Йди собі звідси, Олю. Лиши тата самого.

Ольга: Чому? Та ж я чесна.

Баба Ярина (входить): Ну, що ж? Чи примирилися?

Тарас: Та майже. Тільки ось батько якийсь дивний, не розумію його...

Баба Ярина: Та ти на нього не вважай. Ось краще на неї (показує Катерину).

Тарас (обіймає її): Вона — життя мое.

Катерина: І чом тоді хочеш відібрести мені мое?

Тарас: Ні, не відбираю... Хочу дати тобі ще друге, ще краще ніж цього, такого гарного.

Баба Ярина: Не говори так дивно...

Катерина: Ні, хай говорить, це мене розважає...

Тарас: Ти така добра, Катерино... Нема тобі чого турбуватись. Я вернуся, вернуся напевно до тебе, до Олі, до всіх вас... Вернуся, як буде Україна вільна й велика, окуплена кровю всіх мучеників-героїв, і така сильна, що проти неї ніяка ворожа сила вже не встоїть.

*) А. Де Маркі — молодий італійський письменник, приятель України. Знав нашу нову й перекладає Т. Шевченка й Л. Українку. Поміщуємо тут уривок з його драми «Вільна Україна», якою автор бажає познайомити зі сцені італійського глядача з долею і змаганнями України.

Редакція.

Дід Іван (зявляється в дверях): Ось вам молодь, породжена не від тих батьків, що гнилою колодою по світі валялися, а від тих, що довгі роки боролись за незалежність України.

Тарас (дивиться по черзі на всіх. На його обличчі видно радість перемоги): Батьку! (всі йому йдуть назустріч). Катерина зрозуміла мене!

Дід Іван: А твій батько... хоче! Хоче, щоб ти адобув честь собі в йому, бо вже не може піти разом з тобою.

Баба Ярина: А, так? То чому ж ти так пручався?

Дід Іван: Та так, бо я хотів, і боявся...

Баба Ярина: Що? Що?

Катерина: Тарас має йти.

Тарас: Бо вірить, що всі ми житимемо в вічності!

Баба Ярина: Але ж не сьогодні?

Тарас: Чим скоріше, тим лішче.

Ольга (що була увійшла й почала гратися з дерев'яними вояками): Ви відходите, тату?

Тарас: Так, дитинко.

Ольга: І будете вояком?

Тарас (бере одного з вояків): Не буду убраний так, як оцей, але буду вояком.

Ольга (тримаючи в руках безногого солдатика): Не верніться без ноги, тату!

Дід Іван: Великий герой! Незнаний герой! (дивиться на всіх, а потім мовчко виходить).

(Входять Микита, Григорій і Данко).

Григорій: Добриден всім.

Данко: Вроцістий день для України.

Всі: Правда ваша.

Микита: Як, Тарасе, то ти ще не готовий?

Григорій: Щось мені здається, що всі ви тут не надто веселі...

Тарас: Були, але тепер вже все наладилося. Батько був спротягувся, але то було лише удаване.

Григорій: А, справді?

Данко: А мій батько то задоволений. Хотів би я він сам піти.

Микита: Мій перед смертю наказував мені дуже любити цей край над Дніпром.

Тарас: Та я мусів звести бій і з цією (показує Катерину), але таки переміг.

Григорій: Як? Катерина тебе не розуміла?

Катерина: Стільки всього в житті навчаєшся...

Данко: Поплачеш, то я лихо мине, правда?

Катерина (вибухає в плач і вибігає. Ольга за нею).

Микита: Ну... Такі всі вони, ці українські жінки. А люблять же рідний край!

Баба Ярина: Я досі мовчала, бо й так бачила, що ви готові до всього та знаєте, що маєте робити.

Тарас (обіймає її): Як я вас люблю, мамо!

Григорій: Справжня козацька мати.

Баба Ярина: Кажіть краще: баба.

Микита: Ох, коли б моя пенька була дожила...

Баба Ярина: Цільно... Не для журби це пора.

Микита: Та я не журюся. Це лише так собі згадка, мила середо ть душі.

Тарас: Твоя правда, Миките; полинеш думкою у минуле, згадаши кого любив і кого вже нема, то й зажуришся.

Баба Ярина: Які ви всі добрі сини.

Тарас: А підіть по туди, та стримайте, щоб там не плакали...

Баба Ярина: Іду. А ви ж добувайте собі слави і чести (виходить).

Всі: Здорові були, бабо Ярино.

Тарас: Ну, ось ми й дочекалися! Задоволені?

Микита: Авже ж... Про до мене, то не знаю чому, але чую внутрі якусь таку радість, якої ще досі ніколи не відчував.

Данко: А подумати, що може ми й загинемо...

Григорій: Так! Але ж задля України!

Тарас: Так! Мусимо бути безжурніми!

Микита: Це не безжурність: це віра!

Тарас: Віра... Це — шіби почуття, що відчуваєш до коханої жінки.

Микита: Чого б тільки для неї не зробив!

Данко: Як нею постійно журишся!

Григорій: Та чи тільки журишся?!

Тарас: Бойшся, щоб не страждала.

Микита: Тоді її ніжно горищ до себе, цілуєш її волосся, чоло, очі, вогкі від сліз... а потім тішишся, що вже й добр... Отак і з Україною.

Данко: Хоч і на смерть, але йду з радістю.

Тарас: На смерть? Ні, краще й не думаймо про це. Для батьківщини треба хотіти воювати, а не вмірати.

Григорій: З тризубом на грудях нема небезпеки. Це талісман.

Тарас: Слід так думати. Та чи віриш в те, що кажеш?

Григорій: Чи вірю?!

Данко: Та що тобі в голову стріляє?

Микита: Ще як віримо! Не вміємо всього сказати, що чуємо, але наша справа...

Тарас: ...мусить виграти хоч би й тому, що задля неї стільки вже полягло.

Микита: Якщо вміратиму, то скажу, що це найменша жертва, яку я міг зробити для рідного краю.

Тарас: Ходім сюди. (Наближається до великої ікони). Тарас стає на коліна, інші за ним). Повторіть за мною: Присягаю на святе ім'я України... (всі тихо повторюють за ним), що будемо виконувати обовязки наші та не цуратимемось ні зусиль, ні жертв, бо маємо віру, яка дасть нам перемогу!

(Всі встають і мовчики виходять. Павза — здалеку чути музику).
Дід Іван (помалу входить. Сумний трохи. В руках має скриньку, яку обережно ставить на стіл і дивиться на неї неначе з побожністю. Сідає. Потім відчиняє скриньку й виймає з неї прапор з яскравими барвами: жовтою та синьою. Любовно цілує прапор. Тимчасом чути тихі звуки українського національного гімну. Дід Іван не втримується, кладе голову на стіл та ридає... Музика грає далі, і тимчасом поволі спадає завіса).

Кінець першої дії.

Переклад О. Ш.

С. НИКОЛИШИН

Українська советська проза

(Конспект)

Історичне значіння має «Блакитний роман» Гната Михайличенка (1892—1919). Символізм в українській літературі найбільш і найсильніше був розвинутий в поезії. Твір Михайличенка писаний в його дусі.

Роки 1919—1922 були взагалі дуже слабі на прозу. Так зв. «перші хоробрі», до яких належали В. Чумак, А. Заливний, Г. Михайличенко — були перебіжчики до більшевиків з національного табору. Нічого ані видатного, ані тривалого вони не створили, ще може й через те, що більшевики їх використовували як повстанців то проти Денікіна, то проти Скоропадського. Михайличенка розстріляли денікінці 3. грудня 1919. р.

Доперва пізніше видатніше плекала прозу група т.зв. «Першого призову» (такі, як Г. Коцюба, А. Головко, М. Хвильовий, Гр. Косинка тощо). Основоположником советської прози треба вважати Миколу Хвильового (1893—1933). Першим твором, що творив основи, мав літературне значіння, була його збірка новел «Сині етюди» (1919). Писані імпресіоністичним пером, схоплювали вони советську революцію в її найекстремніших індивідуалістичних постаттях. Довго ці новелі були зразком творчості для всіх пізніших молодших українських письменників.

Здається, єдиний письменник, що на його Хвильового не мав впливу, був інший великий талант літературний Григорій Косинка (1899—1934). Його перша збірка новел «На золотих богів» (1922), таксама імпресіоністичною манерою писана, по духу свому, є продовженням та вдосконаленням творчості Коцюбинського та Стефаника.

Робітник і селянин, ліво- та правобережець, червоноїгардієць і повстанець зі загону отамана Зеленого, обидва — самоуки (те саме як Михайличенко), — перші зачиняють українську прозу під Советами. На скільки можна — боронять українські народні ідеали й обидва сходять з цього світа насильною смертю.

Аж до засновання першого літературного советського журналу в Харкові — «Червоного Шляху» — на початку 1923. року, було мало письменників, а що писалось — були дрібні речі. Ані один роман не вийшов того часу!

Перший «советський» роман на Україні «Американці» написав **О. Досвітній** (нар. 1891). Роман був видрукований в »Ч. Ш.« в 1923/24 рр., самостійно вийшов 1925. Письменник походив з Харківщини, з купецької родини. За війни співпрацював з Союзом Визволення України, пізніше був членом ВАПЛТЕ і УВО. Дія роману відбувається на Далекому Сході, через який група емігрантів-американців вітається по революції додому.

Центральною постатью советської прози був спочатку — революціонер взагалі, а пізніше — большевик, комуніст. Це відповідає двом стилям, початковому і кінцевому, що панував за цей час у Советах — символізму та соціалістичному реалізму.

Після появи першого роману «справової честі» кожного советського письменника стало написати і собі повість чи роман — велике полотно. Ми не переоцінюємо великої форми, але справді тільки велика форма лишається в історії літератури явищем тривалим. Малі форми тільки тоді, коли вони обєднані одною сюжетною лінією, часом стають безсмертними. Гін до Ельбрусів творчості був, отже, цілком природним явищем в советській літературі.

Тематично советська література не багата. Була вона, звичайно, дитиною своєї революції і тому не диво, що тема цієї революції є найбільше цікавила. Можна сказати навіть більше — тема революції є виключною, ледве чи не єдиною, її темою. Характер советської літератури — соціально-дослідний. Тому й найдоцільніше буде її поділити на тематичні групи.

A. Історичні твори.

Історичні твори советської літератури на Україні (є їх як-кіт наплакав) присвячені виключно гетьманщині та російському пануванню. На цій тематиці позначився вплив старої української літератури, тут найбільше помітна континуіта українського письменства. Особливістю історичної прози є те, що вся вона писана в досить пристойнім дусі, бо на історичну тематику большевицька партія не накладала надто свого тавра. Дальша й особливість — вся ця тематика з української історії. Екскурсів на позаукраїнські терени не відважився ніхто ще робити.

Найбільшої слави в історичному жанрі здобула собі письменниця **Зінаїда Тулуб** романом з часів Сагайдачного »Людові«. Людові — це козаки, татари, турки, і взагалі народи, власне — панівна верства народів тих часів. Ведуться гійти, робляться походи, шляхта гризеться, і все з одною метою — наловити побільше людей, щоб продати їх у неволю або закріпачити. В романі широко показана перша четверть XVII. ст. в Україні, Польщі, Криму та Туреччині й Московщині. Постать Сагайдачного, однаке, з унерігією знижується, як постать »пана«. »Пролетаріят« занадто класово »свідомий« і безбожний, що суперечить дійсності. В романі дуже

велику увагу присвячено господарству, що є плюсом роману. Київ, однаке, як торговельний центр, тоді ще не існував таким, як він показаний в романі. Саме тоді повсталав Київ, як центр культурний (Академія), і це показано. »Тулубляний« роман — не переборовши традиції Сенкевича — козаків показувє, як щось нижче за поляків.

Зінаїда Тулуб, донька судді Павла Тулуба, автора показника укр. псевдонімів. Коло 1910—14 рр. її вірші можна було читати в «Кіев. откликах» та «Кіев. мисли». Співпрацювала з М. Горким і перекладала з української мови на московську (Косинку, тощо). Як українська письменниця, представилась саме «Людоловами». До ХХ Октября збиралась писати новий роман про повстання Арсеналу проти Центральної Ради та як «ворог народу» була знищена ще влітку 1937. року.

Козацьку тематику трактує роман **Соколовського** «Богун», «Затушковуючи класову диференціацію козацтва, ідеалізуючи національну аненависть, вихвалюючи військову аристократію, національно-свідому, самостійницьку частину козацької старшини, підносячи на найвищий щабель націоналістичний волюнтарізм», автор цього роману дуже не сподобався можновладцям і його твір був знищений.

Талановитим автором історичних повістей був став **Сава Божко** (нар. 1901), комуніст, власне основник цього жанру в советській літературі. Походить з хут. Крутоярівки на Катеринославщині, був лектором ВУЗ-ів та журналістом. Написав «Козаччину», «Хмельниччину», «Над колискою Запоріжжя» (1925) та особливо роман у двох частинах «Чабанський вік» (1927) та «В степах» (1930) з доби напередодні 1905. року в Донбасі. Найновіший його роман «До моря» (1936) трактує поміщицький лібералізм за кріпаччини в «Новоросії». Але щось довго вже після цього про письменника й його твір нічого не чути.

М. Горбань, дослідник Слобожанщини, учень академіка Багалія, до белетристики увійшов історичною повістю «Козак і воєвода» (1929) та історичними нарисами «Слово і діло государево» (1930). Останній твір на тему роботи московської Таємної Канцелярії в Україні у XVIII ст. Тема «Козака і воєводи» — повстання проти московського уряду на Слобожанщині 1668. р. Повстання вів, знаний з «Чорної Ради» П. Куліша, гетьман Іванко Брюховецький. За колишню його зраду та помосковищення дорошенківці його вбивають, а повстання кінчиться поразкою.

Історичним творам не сприяла комуністична партія, боючись у них прояву ворожого її націоналізму. Тому довго нічого не виходило в цій жанровій формі. Доперва 1938. року видруковано роман **I. Сенченка** (нар. 1901): «Напередодні». Полтавець звертає тут увагу на Донбас, едину землю на Україні, тематика якої є в очах Москви благонадійна. Вставна новелля — оповідання Воздвиженського про духовне життя 90 років — написана з піднесенням. Робітники і маломіські типи правдоподібні. Може через це якийсь тогобічний літературний ланковий називав був повість «ворожкою».

Сенченко має свої типи в житті, за якими він стежить неухильно. Це повнокровні, необмежені, грубі, певні себе куркулі чи робітники, з яких аж пашить їх ество. Читаючи їх уявляє собі розкараченими. Вони коли дивляться на малі, старі халупи в Донбасі, то їм справді переплюнути хочеться.

Сенченко, як бачимо, і в історичній темі постарався перевести ранній большевицький настрій — слідкуючи і в минулому неісторичні особи та події — революціонерів та робітників. Виявлення цих сторінок минулого життя, звичайно, не є жадна хиба. Це є своєрідна проекція імпресіонізму до заду. Гірше є, коли переносяться політичні гасла сучасності до минувшини і то так, що найменшої правдоподібності в застосуванні авторових тверджень до тодішньої дійсності не можна припустити. Таким, напр., є роман **В. Тали** з другої половини XVIII ст. «Незвичайні пригоди бурсаків» (1929) з показом бурсаків, як безбожників. Бурсак Сенченків — типовий для передреволюційного «броження умов» серед російської учіївської молоді. Воздвиженський характеризує ступінь розкладу російського духовенства. Бурсаки Тали — принципа, снідоцтво безпорадності большевиків перед історією.

Біографії.

На цьому жанрі позначився вплив модерного європейського роману (Людвік, Моруа, тощо). Звичайно в Європі біографічний роман був предтечею сильних особистостей в політиці, і реакцією на зусилля малої анонімової людини в літературі. Цей жанр у нас доперша започатковується. Цікаво, що те, що написано, є поки що три біографії двох письменників, і одного історика, цебто біографії людей пера.

Письменників цього жанру досі було два: **Петров і Смілянський**. Петров написав два романи — «Аліна й Костомаров» та «Роман Куліша», а Смілянський один — «Михайло Коцюбинський». Як відомо, М. Коцюбинський за своє приятелювання з Горьким користається особливою прихильністю большевиків.

Недавно (1938) в цьому жанрі написав свою повість «Олександр Пархоменко» — **Петро Панч**. Є це повість про українського аскара на большевицькій службі, що дослужився в «громадянській» війні становища большевицького начдива. Пархоменка забив Махно, а Панч поспішив зробити з нього большевицьку ікону.

Писання біографічних та історичних повістей вимагає упертої праці та студій, ерудиції. Це, звичайно, не імпресіоністичні чи напів мемуарні розповіді, і вимагають вони високої культури авторів. Сучасний читач любить історичні постаті і час вже нам більше їм присвячувати уваги. (З цього боку поки що маємо один Борщаків роман про П. Орлика, другий про Петлюру пише У. Самчук).

Скупчування уваги на культурних робітників минулого — наслідок впливів неполітичного українського романтизму — українофільства. Перехід тематики на військовиків, треба тільки вітати. Якими хотять письменники бачити грядучу нашу молодь, такими

будуть герої їх творів. Письменник грає не маловажну роль в соціальному формуванні еліти нації. Що в літературі героїзується, те в житті наподобляється, або авторитетизується.

Автобіографії.

Ще може більше значення, ніж біографічні твори, мати твори автобіографічні, оскільки вони є заразом творами художніми. Модерна повість взагалі інклінує в бік автентичності у фабулі.

Автобіографічними ми, звичайно, звемо тільки такі твори, що написані визначнішими мистцями слова. Во в суті речі, ледве чи не ціле письменство є автобіографічне, коли брати поняття широко.

З цієї жанрової форми в українській прозі під Советами заходило мало. Власне єдиним майстром у ній є **Юрій Смолич** (ур. 1900 в Умані), що з самого життя написав вже чотири книжки: «Дитинство» (1937), «Наши тайни» (1936), «Вісімнадцятирічні» (1938) та «Аktor невідомого театру» (1940). Юрій Смолич вже давно виступив на письменницьку путь, але досі, окрім повісті «Фальшивиша Мельпомена», не створив нічого більш-менш визначного. Ранішня творчість Смолича була власне цілковитою протилежністю його сучасної праці. Були це самі фантазії та вигадки («48 годин», тощо), які нікого не зворушували й нічого не казали. Чотири автобіографічні повісті Смолича навпаки надзвичайно талановито написані, показують життя у більшому провінційному місті (Жмеринка?) з екскурсами до Києва, Харкова та околиці, і зазирає у них автор до безлічі душ. Урядовці, робітники, селяни, гімназисти і студенти, а потім актори; життя дореволюційне, за революції і по революції — усе показано дуже цирко і просто. Смолич виховався з дитинства у московському дусі; доперва в українському театрі стає він в лави українських активних мистецьких діячів. Перед тим він був актором московського театру. Літопис Смоличового життя — це документарний доказ, як революція перевертала українську стихію! Такий шлях, як Смолич, проходили тисячі українських інтелігентів і в цьому щиність четверокнижня Смолича.

Наскільки це відомо, з публікованих біографічних відомостів, починали писати по-московськи, і тільки пізніше перейшли на українську мову, крім Смолича ще такі визначні письменники під Советами: Андрій Головко, І. Дніпровський, Майк Йогансен, Михайло Івченко, Леонід Недоля, Зінаїда Тулуб, Павло Філіпович та Юрій Яновський. З української мови, пізніше, демонстративно перейшов на московську мову В. Кузьмич. Всі, що зразу починали писати по-московськи, належать до покоління на переломі XIX—XX. ст., коли русифікаційний курс петербурзької бюрократії був підтриманий не тільки блеском російської державності, але і російської літератури. Всі ці письменники проходили, принаймні, через середню російську школу. Подібно, як на війні, різні роди зброй можуть перемагати противника, але окуповує країну піхота, так в мирному житті ролю піхоти грає письменство. Російська

державна ідея завалилась в Україні, бо не знайшла підпори для себе в письменстві. Російське письменство Україною не цікавилось, українські ж письменники не цікавились російською державою ідеєю (крім кількох, як от М. Гоголь). Адміністрація, військо, школа, церква нічого не вдіяли супроти сірої культурної піхоти — українського письменства, хоч і яке воно було скромне. Культурна окупація України не повелася.

Книжки Ю. Смолича надзвичайно яскраво характеризують саме цей момент культурного бою українства з російщиною. Пролинання українства до творчих майстерень (фабрик) інтелігентів — середніх шкіл, високих шкіл, театрів, культури — все це яскраво і документарно, переконливо подано у нього.

Та книжки Смолича не тільки документарні. Смоличеві оповідання читabelльні й цікаві в рівній мірі. Його книжки не можна покласти або читати тільки з патріотизму. Ні, його книжки кожен прочитає, бо матиме з їх читання мистецьке задоволення. Фігури й ситуації з його книжок писані золотим пером або радше тесані долотом, бо Смолича можна зрівняти не з графіком, а з скульптором. Тільки в ранішніх книжках відчувалось дещо фальшиві. Хто хоче пізнати або вгадати стару російську гімназію й новий український театр, не пошкодув, якщо прочитає Смоличів автобіографічний роман.

Подібного, монументального „*curriculum vitae*”, як Смолич, не подав з українських письменників під Советами ніхто.

Та всетаки заслуговують ще уваги Автобіографії Андрія Головка, Остапа Вишні та Спомини поета Володимира Сосюри.

»Автобіографія« **Андрія Головка** подає образ життя свідомого ще до революції українського інтелігента, який однаке за революції розгубився. Куркуленко стає сином пролетаріату, »не по крові, а по духу«...

»Автобіографія« **Остапа Вишні** показує в гумористичній формі переход українського інтелігента з УНР-івських позицій на позиції советські... Є це одна з ліпших праць Вишні і, як на нього, не мала.

»Спомини« **Володимира Сосюри**, спомини единого пролетаря »пролетарського« письменства, донбасівця. За революції був Сосюра в Юнацькій Школі і його спомини лишаються назагал поки що єдиними записками про українських юнаків. В книжці цікаве констатування, як Сосюра переходить на советський бік, бо старий Самійленко не хоче друкувати його вірші!...

Не треба було б, здається, ще особливо завважувати, що автобіографічна, як всяка інша большевицька література, пересипана ідеологічним нафталіном і більше або менше відганяє ним на гори. Та що маємо робити? В багатьох випадках ми раді, що маємо бодай не зіпсований одяг. Нафталін вивітриться, а дещо вже й тепер вивітрюється...

Автобіографічним є також і «Редактор Карк» **М. Хвильового**. Правда, в ньому не ціле життя письменника, навіть не вузлові епізоди з цього, а тільки загальний образ імпресіоністично-символічний. Проте, для пізнання Хвильового він має джерельне значення. Редактор Карк бачить основну хибу української інтелігенції: «Україну (ми) прогавили тому, що в нас немає північної жорстокості. Ми — романтики, ми не політики». І в «Я» Хвильовий нищить сентиментальну, кволу романтику — Мати і Андрющу. Хвильовий, що прийшов у літературу безпосередньо із фронтів громадянської війни, з лав червоної армії, «...Мятежний комунар, командир червоного партизанського загону», злобно бачив, як в Україні все розсююрилось і хотів ствердити, омужнити, ожорсточити природу українського інтелігента. В Україні з'явилися не тільки Голубенки, але й українські націоналісти.

«Да... Прогавили — і пішла від нас. А все тому, що ми — поети...» Редактор Карк каже: «велику французьку революцію поети робили», але в себе вдома має статуетку якогось римського полководця. Українську революцію підготовляв Хвильовий пером, ідеалом же його, тим кого він тайно любить, є — вояк, полководець.

Редактор Карк не пасус до советських буднів, де робиться не його діло, де здійснюються не його ідеали. «Ні, Нюсю, я так не можу. Мені важко. Мене оточують люди, а хто вони? Про ймення замовчують. Я не хочу жити, не можу творити. У нас жах — одні продаються, одні вискають — таємні, невідомі рагуени. Бувши соціал-демократи метрополії беруть. Соціал-демократи!... Розумієте — в мітрах соціал-демократи. Це — жах. Я не можу. Це жах»... «А от варязька сила — велика, велітенська, напирає, ще напирає... Повстання, завод, вмирає, ізмайлівці, волинці, ярки...» Навіщо було бунтувати? Я щоденно читаю голодні інформації з Запоріжжя. І я згадую тільки, що це була житниця».

Карк казав:

— Невже я зайвий чоловік тому, що люблю безумно Україну?

Ненависть до варягів (чужинців) і віра в покликання, а не заздірств поета, тримають редактора Карка. Хвильовий знає завдання українського поета. Він знає три можливості його, хоч і говорить деінде тільки про дві. Затонський сам назаве цю третю можливість: «відсіля, між іншим піхто інший, як Хвильовий, доходить до того, що, мовляв, за наших часів або комуніст мусить задушити в собі поета, або коли поет сильніший, лізь у петлю по-есенінському. Постановочка, як кажуть, нічогенъка. Далі цього іде тільки третій, що його чогось (!!) обійшли мовчанням, вихід — поет (поет за Хвильовим) потягне комуніста кудинебудь до фашистів, чи що...»

Хвильовий, справді, перейшов до «фашизму» (націоналізму)!

Н а п е р е д о д н і .

Кілька творів присвячено передодні революції. Назвати їх історичними не можна, бо яка ж це історія, коли живуть ще учасники

тих подій? Дещо ми все ж таки туди зарахували, особливо роман І. Сенченка »Напередодні«, бо він трактує такі речі, які вже нам сьогодні справді здаються чимось історичним. Події в цьому романі кінчаться 1895 роком, можемо його, отже, згадати ще й тут.

Позатим, передоднєві романі мають дві теми: революцію 1905 року і світову війну. Обидві ці події трактують советські письменники, як підготовку великої революції 1917 року.

Революція 1905 р.

Революцію 1905 р. подав у великім романі »Мати« Андрій Головко (нар. 1897). Цілий роман задуманий, як трилогія з назвою »Три брати«. Роман »Мати« (1934) творить її першу частину — »Пролог«. Основний мотив роману дуже алегоричний. Мати-вдова символізує Україну. Її три сини — різні класи українського народу. Старший — Остап — хліборобить, Юрко — вчитесь, а паймолодший — Артем — стає робітником. І батьків всі ці діти мають інших. Остапів батько був селянин, перший чоловік Катрі — матері. Юрко, власне, байстрюк, його батьком був український художник Сава Дорошenko. Що ж до Артема, то його зплодив найчистокровніший пролетар — ковал Юхим, ідеалізований другий Катрин чоловік. Багато інших фігур, що при тій чи іншій нагоді приходять до стику з родиною вдови Катрі, таксама алегоричні. Центр ваги роману, однаке, не в цій алегорії, а в глибокій реалістичності подій та інгімності розповіді. Головко, як один з найкращих знавців української селянської мови, дуже пильно, роками обробляв свою трилогію і кожна сторінка його книжки читається з насолодою тими, хто любить цю мову. »Мати« показує передовім українське село, показує соціальну боротьбу у ньому і зародження українського націоналізму серед селянства. Українство опановує село через інтелігенцію і через школу. Розбурхане аграрними розрухами українське село не заспокоюється по приборканні, а тільки відстрочує своє остаточне пораховання з гибителями. Соціальна ідеологія в романі переважає національну. На увесь виразно національно забарвлений персонаж роману пакинуто серпантин певного застереження. Українська інтелігенція, однаке, — революційна, отже, більш-менш позитивна; до Юрка автор все ж таки відчуває певний сентимент.

Офіційним представникам тогодічного життя »Мати« не сподобалась і письменник її мусів переробляти. Перероблена »Мати« (1935) не має вже такої великої алегоричності, як у першій редакції, а національні українські інтелігентські типи всі вже помазані чорним квачем.

»Мати« треба читати разом з »Fata Morgana« М. Коцюбинського. Обидва ці твори написані на ту саму тему й описують майже ті самі події. Роман Головка вже поімпресіоністичний твір і тому має більший кругозор, але рівночасно він також створений під »офіційною« п'ятою і тому в ньому комуністичні політичні схеми.

Гарнім, але, на жаль, не докінченим романом на ту ж саму

тему є роман **П. Лісового** »Записки Юрія Діброви« (1929). Роман є класичним зразком спису росту свідомості. Молодий селянин приходить у місто учитись на ремісника, там попадає під вплив революції, бачить події 1905. р. і навіть бере в них участь, як приналежний учасник. Потім знову повертається на село, крамарує, але не задовольняється цим і тікає від батьківської родини. Типове «толстовство», характерне для деякої частини наших людей перед революцією!

Епізод з тієї ж революції 1905. р. талановито розказав інший повістяр **Петро Панч** (нар. 1891) в новелі »З моря«. Революційний »Потемкін« ішов до Одеси і одесити в один момент побачили, «як на синій емалі моря збоку Аю-Дагу, ніби муха на стіл, вишовзла темна крапка». Образ ніби символізує молодість, малість революції 1905. р. Вона прийшла мала, дивна і на неї тільки дивились. Було це ще щось неизнане, виглядало це як бунт. Не наступало, не репрезентувало усіх, а тільки пробувало закорінитись. Ізольованість цієї репетиції на 1917 рік, від мас — головних двигунів усіх революцій, — прекрасно пощастило показати Панчеві. Людині здається, що бачить 1917 рік, рік нашої спроби на національну революцію. За кораблем, що відходить до чужини, дивиться щіла Одеса. Вона починає розуміти.

Революцію 1905. р. на шахті Гришино в Донбасі описав **Микола Ледянко** в романі »На горі« (1929). Ледянко в боротьбі праці й капіталу мало розуміється. Бачить тільки зловживання «капіталістів»... В романі позитивним є опис побуту шахтарів, їх штрайків, тощо. Типи, на яких роман держиться, абетково-політичні.

Майже про всю тогобічну творчість приходиться сказати, що вона має багато цікавого матеріалу, вкладає багато праці в його розроблення, в опис, в редактування, навіть у мову, але все потім мусить інциди грубою марксівською тенденцією. Повинність, геть чисто усе, і любов дівчини, і керівництво фабрикою, і смерть героя, і колір обличчя її арабську алебру висвітлити моністично — одним принципом, призводить до того, що художні твори стають не художніми, а ремісницькими, копіями один одного, бедушими збірками матеріялів, натюр-мортами однобічно освітленими. Советські письменники не бачать моністично, як вони собі це думають, а партікулярно. Вони раціоналісти найчистішого зерна. У світі панує безліч причин і тільки комплексний погляд на річі з узглядненням їх усіх (або принаймні головніших, знаних), ще то тотальний погляд, є в суті речі, єдино моністичний погляд.

Світова війна.

Про світову війну, очевидно, її учасники уже скоро писати не будуть. Скорі стане вже вона аж темою історичних творів. Треба навіть дивуватись, як таке велике явище не знайшло серед своєї генерації своїх Гомерів! Кілька творів європейських письменників... Писало то було багато, але все якось запало, не піднеслось з загального рівня.

Ані українська епіка не спромоглась на щось інше. Та всетаки написано й у нас один твір не пересічний, що не має собі первовзoru десь інде. Це «Записки полоненого» (1931) **О. Кобца**. О. Кобець до війни був дописувачем «Ради», під час світової війни попав у полон, працював у Союзі Визволення України, став письменником і, вернувшись 1918. до Києва, впав там 15. січня за бої з большевиками. Іронією долі судилося, що його книжку, по його смерті, видали большевики (перевидали й пізніше у Львові). Вона то і є, власне, найкращою нашою книжкою про світову війну.

Ось що каже про неї один большевицький критик, і що йому там не подобається: «В цій книжці автор досить недвозначно вихвалює створений під час імперіалістичної війни під опікою Австро-Угорської монархії Союз Визволення України. Це той Союз, в якому орудували націоналісти Скоропис-Йолтуховський, Донцов, Меленевський, це той «Союз», який згодом був підрядою гетьманату, з якого пізніше розвинулася контрреволюційна Спілка Визволення України. Так от Кобець має рух Союзу Визволення, як масовий визвольний рух, а герой її організації раннього українського фашизму називає країнами представниками людства». За поглядом іншого критика, «Записки полоненого» О. Кобца — «книжка більш, ніж пересічна». Бо — як судить ще інший — «О. Кобець дав у своїх записках про війну образ - тип, який нічого спільногого не має ні з пайвним простаком Швейком, ні з паціфістським образом Ремарка. Автобіографічний образ в Записках справді нічим не повторює трагічних образів імперіалістичної війни, які дала світова література». Цебто є суверенним витвором української душі, і тим цінним! Пізніше «Записки полоненого» за націоналіям дано на індекс. З О. Кобца, коли б не його трагічна смерть, міг би вирости талановитий письменник. Про це свідчать інші його твори, як «Тарасова ніч», тощо. Писання Кобца, за часів світової війни, мали вплив на формування національної свідомості нашого сучасного повістяря — Уласа Самчука.

Про світову війну маємо ще кілька епізодичних уривків. Книжка **I. Дніпровського** — «Ацельдама» (1932), хоч мізерно видана, в іронічно наративній формі досить добре, хоч тільки позитивістично, показує батальну війну.

У **П. Панча** є ще оповідання «Без козиря» (1928), де показаний епізод з наступу Керенського.

Още, здається, й усе важніше, що українська література під Советами має про світову війну. Епізодично згадується й розповідається про неї й у інших творах, але спеціально тільки війні присвяченого твору, глибшого й оригінального, нема. Бракує глибшого погляду на самий феномен війни. Паціфізму в советській літературі є досить, але той не будемо угляднати.

(Далі буде).

Є. ОНАЦЬКИЙ

Українська дипломатична місія в Італії за перших шість місяців своєї діяльності

(Січень — липень 1919. р.)

В січні 1919 року виїхали з Києва на Захід численні місії з завданнями добувати у Держав Антанти визнання для Української Народної Республіки. Між ними була й Надзвичайна Дипломатична Місія до Італії на чолі з Дмитром Антоновичем, колишнім основником РУП-у, а потім визначним діячем укр. соц. дем. партії, що був морським міністром в кабінетах Винниченка і Голубовича, і міністром мистецтва в кабінеті Чеховського. Наказом Міністерства Зак. Справ УНР від 17 лютого, в склад цієї Місії увійшли ще радник Василь Мазуренко, бувш. заступник Міністра Фінансів в Уряді Винниченка 1917 р. та в Уряді Вол. Чехівського 1918 р., також визначний і впливовий член укр. соц. дем. партії; секретар Михайло Єреміїв, бувш. секретар Центральної Ради, також укр. есдек; два аташе — Андрій Чехівський, брат прем'єра Вол. Чехівського, та Юрій Бовк, племінник Дм. Антоновича; нарешті урядовець Сергій Пащенко.

21 січня Місія виїхала з Києва і 28-го січня — шляхом Волочиск — Тарнопіль — Станиславів — Лавочне — Будапешт прибула до Відня. Користаючи з перебування у Відні офіційно визнаного нашого Посольства, на чолі з Вяч. Липинським, Місія почала шукати звязків, що відкрили б їй шлях до Італії. Італійського дипломатичного представництва тоді в Відні ще не було, але була військова італ. Місія, на чолі з полк. Альберти (що заступив генерала Сегре), який негайно відревізтувався Антоновичеві і заявив, що він особисто ставиться до завдань Укр. Місії дуже прихильно, але не має в цій справі від Уряду ніяких інструкцій. Обіцяв поінформуватися в Римі, що й зробив 3-го березня.

Одночасно пороблено заходи через нашого посла в Берні (Швейцарія визнала Україну в 1918 році) п. Лукасевича, що мав звязки з місцевим італійським посольством. Але тим часом, як запити полк. Альберти Рим збував мовчанкою, а Берну прийшла відповідь досить неприємного змісту: — «Італійський Уряд мене повідомив, що п. Антонович Королівському Урядові не бажаний. Тому його приїзд неможливий» (телеграма від Лукасевича 21 березня). Дм. Антонович зробив з цієї телеграми єдину можливий висновок: запропонував Українському Урядові призначити на його місце когось іншого. Чекаючи міністерського рішення, Антонович залишився далі в Відні, але більша частина Місії, на чолі з Вас. Мазуренком виїхала до Швейцарії. Думалося, що в нейтральній Швейцарії можна буде легше дістати візи.

Це був час, коли в Італії стояло дуже гостро питання про границі з Югославією, а головно про приналежність порту Фюме. Під час переговорів Дм. Антоновича з полк. Альберти, український

представник запевняв італійців, що український уряд не має жадних звязків з югословянами і не звязаний з ними жадними умовами. Взагалі відхрещувався від всесловянської ідеї. Але італійці десь довідались, що тодішній наш прем'єр і міністр зак. справ Бол. Чеховський ніби висловився в якісь офіційній промові про союз з чехословаками та югословянами. Це зробило на італійців дуже прикре враження і поставило українського представника до Італії, що добивався візи на візд. в досить незручне становище. Тому в листі з 24 березня, Антонович домагався від Уряду точних вказівок в цій справі. Але Українському Урядові було тоді багато іншого й пильнішого до вирішування... Большевики з одного боку, а денікінці з другого швидким темпом здобували Україну. Українські війська змагалися на життя й на смерть. Видатки зросли, прибутків не було ніяких. А тимчасом численні наші Місії все ще товклися між Віднем і Швейцарією, не знаходячи шляхів до місця свого призначення. 16 квітня посол Лукасевич переслав Місії в Італії такого багатозначного листа: — «Українське Посольство у Берні повідомляє Вас, що розпорядженням Голови Директорії Отамана С. Петлюри на ім'я посла УНР в Відні п. В. Липинського, пересланим мені телеграфічно 15-го ц. м., всі Місії і Посольства УНР, що не доїхали до місця свого призначення, мають негайно повернутися на Україну, при чим втрати Місій, кілька днів по одержанню цієї телеграми, не будуть визнані Правительством, коли воно не вирушать до краю...». Втрати Місій... Думаю, що цікаво висвітлити її це питання, поскільки воно відноситься до Надзвичайної Місії до Італії.

В листі з 28 лютого до Віденської Центральної Валютової Установи, Місія повідомляла, що вивезла з Києва такі суми:

Російських рублів — 43.000, українських карбованців — 4.000, італ. лір — 50.000, німецьких марок — 9.000 і швейцар. франків — 4.000, та просила дозволу на вивіз їх до Швейцарії. Чи одержала той дозвіл, не знаю.

Крім того, фінансовий агент УНР за кордоном п. Супрун перевів до Берну 14 лютого на ім'я Дм. Антоновича суму в 352.941 марок, що мала дорівнювати, згідно заяви Супруна, 300.000 карбованців. З цих грошей невідомо, яку частину витрачено в Швейцарії, а яку частину перевезено до Італії. В усікому разі, вже 15 травня, цебто незабаром по переїзді до Італії, Мазуренко звертався до Антоновича з проханням перевести до Італійського Банку 30.000 лір. Антонович ці гроші вислав, але поручав «велику опадність». Місяць пізніше аташе і скарбник Місії Андр. Чеховський одержав ід Супруна на дальнє утримання Місії (з 18 травня по 18 вересня 1919) таку суму: 2.000 американ. доларів, 3.000 фунтів англійських стерлінгів і 10.000 франц. франків, що мали б відповідати передбаченій в штатах Місії сумі 494.800 карбованців.

Ці цифри дають нам уяву про витрати Місії, які »не знаходили шляху до місця призначення«. В усікому разі, випадковий обіжник від 15 квітня зробив помітне враження, і частина Італ. Місії з початком травня була вже в Мілані, а потім в Римі

(8 травня). Члени Місії на чолі з Мазуренком переїхали італійський кордон на підставі віз, виставлених на їхніх паспортах ще в січні місяці 1919 року італійським консулом в Києві. Цілком отже ясно, що час був цілком марно прогаяний. Ніяких труднощів на кордоні вони не знайшли. Голова Місії, що тим часом переїхав до Берна, залишився й надалі в Швейцарії. Про це він так писав до Уряду: «Відстали від Місії тільки я та аташе п. Андрій Чеховський, якого я послав курером до Берліну (де знаходився фінанс. агент Супрун, — Є. О.) за відновленням асигновки на видатки по Місії протягом слідуючих чотирьох місяців — 18 травня до 18 вересня 6. р., бо 18 травня моя асигновка кінчилася. Я вважав сам обережнішим спинитися у Швейцарії, зважаючи на ту офіційну телеграму, яку мав ще у Відні від нашої Місії в Берні, якою мене сповіщено, що ніби для італійського уряду я особа небажана і що мій переїзд до Італії неможливий... По приїзді до Берну, мене тут в італійському посольстві запевнили, що загадана вище телеграма викликана якимсь непорозумінням; що італійське правительство проти мене нічого не має і що про мене з Берну до Риму навіть не запитувалися. Не розбираючись, що правда, а що помилка, і не бажаючи своєю особою заважати справі, я всетаки післав до Риму місію на чолі з Мазуренком, а для себе, на доказ того, що уряд італійський проти мене нічого не має, заждав окремої візи. Тепер за пару день я що візу матиму і переїду до Риму...» Але пройшла не пара днів, і навіть не пара тижнів, поки Голова Дипломатичної Місії до Італії дістався до Риму. Але не забігаймо наперед.

«Одною з головних причин, — продовжував Антонович в своєму звіті з 28 травня. — чому я ще кілька день вирішив затриматися в Берні, є те, що до Риму виїхав італійський посол в Швейцарії маркіз Паолуччи. Цими днями він вернеться до Берну. Я його мушу поочекати, бо він мені привезе жадання італійського уряду до нас в справі полуднівих словян. В цій справі я волію говорити через маркіза Паолуччи, а не безпосередньо в Римі, бо переговори звідси меніше зобовязують. Інструкцій в цій справі від Уряду, хоч просив, не одержав, а сам боюся зробити необережний крок.*) Отже, як посол Паолуччи мені привезе якісь конкретні

*.) В югославянській справі Дм. Антонович дістав відповідь аж 17 червня від Міністра В. Темніцького в Відні, який йому між іншим писав: — „Щодо питання про Фіюме, порущене в Вашім листі, то ми мусимо стояти на тім становищі, що інтереси Української Держави та першевності українського народу для нас далеко важніші, ніж туманні клічі про солідарність слов'янського світу. Відповідно до того, якби Вам тільки удалось за ціну нашої племінічної зляви щодо принадлежності Фіюме зискати приязнь і прахильність італійського правительства, то відно-ідну зляву навіть в письменній формі Ви можете вложити негайно. При цій нагоді погоджуємось зберегти Вашу увагу на те, що квестія Фіюме для Італії переважної важості і тому треби виконувати її якнайкраще; зокрема треба б нашу зляву в тій справі зробити залежною не тільки від того, чи Італія визнає нашу державну суверенітет, але і від того, щоб виступник Італії в Раді Чотирьох Антанти передав низнання нашої суверенітетності Антантою. Щодо нашого становища супроти Югославії, ми бажаємо в цію державою зберегти якнайкращі відносини, це можемо одначе наших життєвих інте-

тания, то я зажадав від італійського уряду права на курера на Україну і до Парижу, щоб не розійтись в цій сфері з бажанням нашого Уряду і говорити в порозумінні з нашою Місією на Міжнародній Конференції...«

Через маркіза Паолуччі п. Антонович передав італійському урядові меморандум в французькій мові (датований 26 травня 1919 р.). Подаю його текст з малими пропусками в українському перекладі:

»Впродовж двох років свого незалежного життя, молода Українська Республіка не заперечас знаходиться в стані постійної війни з російським большевицьким урядом. В цій кривавій війні, Україна все має успіх. Поразки цієї війни (проту не зважати на суперечності, я перекладаю дуже точно, — Б. О.) примусили український уряд, в початку 1918 року увійти в спілку з Німецькою Імперією...

Наступний період був досить тяжкий для Директорії. Треба було продовжувати боротьбу проти елементів, пірних Гетьманові, і одночасно боронитися від російських большевиків, що заливали країну. Але найголовніше було, що в цій новій боротьбі, Україна, яка вже стільки перетерпіла за попередні війни, мусіла рахувати виключно на власні сили. Військові французькі сили, що виселили в Одесі, не могли принести дорогоцінної допомоги арміям Директорії. Ця остання мусіла тоді поборювати большевиків сама, власними силами.

Висновок:

Директорія — єдиний правдивий Уряд, що існує в Україні; Уряд сталий і відспріний, чисто національний, з організованою армією, що дала чудові докази цілкої і рішучої витризаності в боротьбі проти російських большевиків.

Директорія, завдяки армії, могла захистити свої кордони проти зовнішнього ворога і встановити лад і порядок в середині країни, і намагається тепер встановити все те, що має значення для розвитку країни.

В цій меті, Директорія звертається до Великих Держав з проханням визнати Україну. Для цього уряд України вислав ціпломатичні місії до всіх Держав всіх великих потуг (?!). Перш за все уряд України звертається саме до Італії, надіючись здобути симпатії італійського суспільства, — до Італії, що пригадує собі велику і славну добу своєї боротьби за власну незалежність і гарні ідеї національної свободи, що знаходяться в теперішній італійській душі, як і в її славному минулому. (Перекладаю точно! —

— ресів посвячувати задля досягнення політичних цілей держави, яка дотепер при всякий нагоді не виявила не то що спеціальної прихильності, але хоч би якогось більшого заінтересування українською справою. Для пояснення, як слов'янсько-хорватсько-сербська держава відноситься до України додаю, що в представником нашої військово-санітарної місії у Сербії, яка мала піклуватися військовими полоненими українцями, сербське правительство поступило цілком безцеремонно. Цей факт може послужити ілюстрацією, що Сербія не поступає так супроти нас, щоб ми були зобовязані наражати себе Італії, виступаючи в обороні сербських інтересів...“

6. О.). Крім того уряд має надію, виправдати одного дня симпатії італійського уряду, а огляду на загальне становище, в цей момент дуже сприятливе для України.

Вороги України не можуть бути спільниками Італії, так само як можливі противники Італії ніколи не зможуть бути спільниками України. З усіх слов'янських країн, тільки Болгарія визнала незалежність України і знаходиться в дипломатичних зносинах з Україною. Економічні зв'язки були завжди дуже могутні на користь зближення, від століть, України і Італії. Через три місяці Україна збере свій врожай, і тоді пригадається, що по більшості це все була Україна, що задовольняла потребу Італії в пшениці, бо то була завжди Україна, що посыпала Італії землю и пшеницю. Крім того Україна зацікавлена в висилці хліба до Італії, бо вона зовсім не має інтересу в тому, щоб виживляти Росію і Польщу. До хліба, що його Україна може постачати в великий кількості, треба додати ще цукор, якого продукція досягає півтора мільйонів тон. Хоча 1918 рік був для України особливо бурхливим та важким, продукція цукру все ж дасть Державі не менш мільйона тон, і це могло б бути "тоже корисним для Італії. До продуктів експорту, що Україна може легко дати, треба додати ще сіль, тютюн, сод, поташ, шкури, мед, воск, товщ, яйця й вовну. Крім того, по закінченню війни, Україна зможе легко вивозити такі сирові: нафту, вугіль, залізо, мангANEЦЬ і т. д. З усього цього випливає, як було б цікаво українському урядові увійти якнайскоріше в зносини з Італією і розпочати переговори з королівським урядом Італії.

В Римі знаходиться Українська Дипломатична Місія, призначена для Італії, щоб вияснити італійському урядові ціль своєї місії:

1. Розпочати особисті зносини між Королівським Італійським Урядом і Урядом Української Республіки.
2. Дати всі необхідні інформації про Україну.
3. Служити посередником в зносинах між двома Урядами.

Українська Республіка звернулась до всіх Великих Держав з проσьбою визнання її національної і політичної незалежності.

Українські Місії знаходяться тепер в таких країнах: в Англії, в Злучених Державах Америки, в Голландії, в Данії, в Швейцарії, в Швеції, в Греції, в Фінляндії, в Румунії, в Туреччині, в Болгарії, в Австрії, в Німеччині і в Парижі для участі в працях Міжнародної Конференції.

Не бажаючи торкатися тепер питання визнання Української Держави, Українська Дипломатична Місія в Італії має честь викласти Королівському Італійському Урядові, в цьому Меморандумі, причини її присутності в Римі.«

Обмежуючи своє завдання до хронікально-документального опису діяльності Місії, не вдаємось в аналізу ані цього дипломатичного документу, ані наступних, що ними ілюструватимемо наш опис.

Місія, що на чолі з Е. Мазуренком, приїхала 8 травня до Риму, спинилась на Via Veneto, в готелі Реджина, напроти одного з найкращих і найприємніших своїми архітектонічними лініями палаців Риму — палацу Королеви Маргерити, матері Короля Віктора Емануеля. З перших же днів свого перебування в італійській столиці, члени Місії увійшли в найближчий зв'язок з дром Іваном Гриненком, В. Шебедевим-Христяном і п. Бальмен-Липовецькою, що — втрьох — складали тоді в Римі аж дві українські організації: Український Центральний Комітет, з адресою на помешкання І. Гриненка, і Комітет для допомоги українським полоненим в Італії, з адресою на помешкання п. Бальмен-Липовецької. Цікаво також зазначити, що з цих гріох українців, що ще до приїзду Місії розпочали були пропагандиву українську роботу в Італії, тільки один Ів. Гриненко вмів добре говорити українською мовою. Шебедев і Бальмен по українськи зовсім не вміли говорити. Але їх присутність в Римі була для Місії справжнім даром Божим, — бо всі три визначались чималою енергією, дуже добре володіли італійською мовою, якої не знати один член Місії (за винятком хіба Антоновича, що залишився в Берні), і мали великі зв'язки, як серед італійських журналістів (Шебедев був свого часу кореспондентом «Київської Мислі»), так і серед італійських політичних діячів, головно лівого напрямку — Шебедев був російським есером, що брав свого часу участь в славнозвісній експропріації Фонарного перевулку в Петербурзі, після якої втік за кордон, а Гриненко був есдеком, що брав чинну участь в революції 1905 року, зокрема на Кавказі, і теж мусів тікати закордон, до Італії, де, потім в Пізі, скінчив університет.

Їхня присутність в Римі була, як я вже зазначив, справжнім щастям для Місії, і вже на третій день по своєму приїзді, В. Мазуренко був прийнятий у Міністра Громадських Робіт п. Бономі, який прийняв спеціально складеного для нього меморандума й обіцяв свою допомогу. І справді, завдяки його заходам, Мазуренко був прийнятий 15 травня у п. Борсареллі, заступника Мін. Зак. Справ (Міністр знаходився в Парижі), який спершу був відмовився прийняти українського представника, але тепер з великим зацікавленням розпитував про українські справи, теж прийняв меморандум і обіцяв наказати вислати візу Антоновичеві, і графові Тишкевичеві, що мав іхати до Риму, як український міністр при Ватикані. Дійсно, гр. Тишкевич, що мав зрештою власні зв'язки в Римі, а спеціально в високих католицьких колах, дуже швидко дістав візу, і в другій половині травня вже був в Римі, але справа з візою для Голови Української Надзвичайної Дипломатичної Місії при Квіріналі залишилась й далі неполагодженою.

За день перед тим, як Мазуренко був прийнятий у Борсареллі, він був представлений бувш. міністрові і дуже впливовому депутатові парламенту п. Бісолаті, що виявив велике зацікавлення українською справою і до самої своєї смерті залишився її вірним приятелем. За його рекомендацією, п. Мазуренко був прийнятий 27-го травня у міністра колоній п. Колозіума, що заступав премера Ніт-

ті, що перебував тоді в Парижі. Він прийняв українського представника, який передав йому меморандума, дуже привітно і до кладно інформувався про українські справи. На прощання Колозіумо висловив думку, що визнання України з боку Італії, без одночасного визнання з боку інших Держав Антанти, неможливе. Цю справу повинні вирішити в Парижі, але він радив іти шляхом відповідного й повільного підготовлювання громадської думки, шляхом пресових інформацій, а також шляхом навязання зносин з торговельними і промисловими колами головно північної Італії, що мають великий вплив на італійську політику.

Ось переклад меморандума, поданого від Мазуренка п. Колозіумо в італійській мові. Треба думати, що текст меморандумів, поданих Бономі і Борсареллі, мало чим відрізняється від цього тексту, в якому відчувається активна участь трьох українських емігрантів з двох Комітетів:

»Ексцепленці!

З найбільшим зворушеннем вступив я на святий ґрунт Італії, з якого повстала європейська цивілізація. Італія приваблює до себе всі цивілізовані народи світу і викликає в них найвищі людські стремління. На мене випала висока честь вітати Вашу Ексцепленцію і просити Вас передати Королівському Італійському Урядові привіт Директорії Української Народної Республіки, що все ще змагається всіма своїми силами проти московських наїздників, що піднесли меч Каїна на Київ, колиску цивілізації Словянського Сходу.

У весь український народ, що нараховує до сорока мільйонів громадян, хоче миру, спокійної праці і взаємності в тісних і сердечних зносинах з цивілізованими народами. Особливо він звергає очі і простягає приятельську руку до славного народу італійського, щоб була можливість обопільної оборони і захисту справедливих інтересів обох народів. І особливо в цей урочистий час, коли вирішуються важливі проблеми миру, незвичайно важко, щоб обидва народи обопільно пізналися. Їхні найбільш життєві інтереси — в тому ми глибоко переконані, — штовхають їх до згоди, бо не існує нічого такого, що могло б такій згоді перешкоджати.

Вже найдавніші часи були свідками активних економічно-комерційних зносин між двома народами, — зносин великої й безперечної пожиточності. Ще не затерлися сліди квітучих колоній венеційських і генуїйських на наших берегах Чорного й Азовського Морів, і відомо також, що економічно-комерційні відносини поміж Італією та бувш. Російською Імперією були істотно зносинами італо-українськими. І саме тому, Український Уряд, одночасно з політичною ціллю своєї дипломатичної місії в Італії, піклується також про негайне відновлення економічно-комерційних і фінансових зносин.

Україна й Італія, з огляду на відмінність їх економічної будови, це — дві країни, що себе взаємно доповнюють в великій кількості виробів, найважливіших в їх національній господарці.

Україна — країна визначно хліборобська, найбагатше джерело

сирівців. Окрім збіжжя, що довозилось перед війною до Італії в значній кількості, Україна посідає ще й інші сирівці: худобу, масло, масла рослинні і тваринні, лен і коноплі, тютюн, невироблені шкіри; великі запаси цукру та значні багацтва мінеральних — камяний вугіль, марганець, залізо й інші.

Замість усіх цих сирівців Україна потребує великої кількості промислових виробів — тканин бавовняних та вовниних, одягу, виробленої шкурки, черевиків і т. д. Крім того, в найшильніший термін потрібні хліборобські машини — плуги, молотілки, сіялки й багато інших; відчувається також велика потреба в приладах тогтої виміри, в виробах хемічних та фармацевтичних, в електричних лампах і т. д.

Треба також приймати на увагу, що Україна, де населення живе скучене по чисельних містах, густо населених, дає широкі можливості для пожиточної праці італійських техніків в будові електричних трамваїв, в урядженні електричного освітлення, в будові підлог і т. д., це то саме в тих галузях праці, що в них італійські техніки користуються заслуженою славою.

Італія — перша велика країна на морському пляху, що єднає Україну з усіма середземноморськими країнами. Її натурульний нахил навсякі з Італією, знайшов помітний вияв в спробах українських кооперативних організацій Херсонщини, Катеринославщини, Таврії та Поділля, яких представник недавно відвідав Італію і зміг, завдяки світлій допомозі Італійського Уряду і сердечній прихильності італійської кооперації, закласти підстави майбутніх економічно-комерційних зносин між нашими двома країнами.

Координувати, спрямовувати і сприяти органічному й активному розвиткові економічно-комерційних зносин між Італією й Україною, в інтересі обох країн, — ось де найбільша проблема розбудови мирного життя в недалекому майбутньому.

Молода Українська Держава, із своїм населенням в 40 мільйонів душ, із своїми великими мінеральними багацтвами, із своїми морськими сполученнями, що так наближають її до Італії, представляє велике поле для промислової й комерційної діяльності Італії. Ця праця буде улегшена тими широкими, щирими й глибокими почуваннями симпатії, що їх завжди знаходила і знаходить Італія, особливо тепер, в масах українського народу.

Тому Директорія Народної Української Республіки має надію, що Королівський Італійський Уряд:

1. Визнає незалежність і суверенність Народної Української Республіки;

2. Увійде в офіційні зносини в політичних, економічних і фінансових справах з Місією, аж поки не буде встановлено постійного Посольства;

3. Дозволить висилати дипломатичних курерів з Італії за кордон;

4. Дозволить навязати звязки з українськими воєнно-полоненими, що знаходяться в Італії.

Прийміть, Ексцеленціе, вислови мої найглибшої пошані.

За Голову Надзвичайної Дипломатичної Місії
Української Республіки в Італії (Мазуренко).«

Але одночасно з розвитком діяльності Української Місії, почався й протинаступ ворогів української державності. Вже перша вістка, що з'явилася в італійській пресі про приїзд до Риму Української Місії і про прийняття її представника у міністра Борсареллі, викликала ворожу нам реакцію, що виявилася не тільки в появі в італійській пресі ворожих нам статей, але і в розмові, що відбулась між Мазуренком і директором політичного департаменту Мін. Зак. Справ п. Мандзоні, що знаходився в приятельських відносинах з бувш. одеським консулом Майоні, який, в свою чергу, був приятелем славнозвісного французького консула в Одесі Енно, що своїм неприхильним для нас наснітлюванням подій в Україні перед Антантою чимало пошкодив українській державній справі в 1918—1919 рр. Отже Мандзоні порадив Мазуренкові дуже рішуче, щоб Місія піде офіційно не виступала. Крім того заявив, що Міністерству неможливо вислати окрему візу Антоновичеві без спеціального на те дозволу з Парижу. Після прийняття Мазуренка у міністра Колозіума, Мандзоні викликав Мазуренка до Міністерства і, в присутності Майоні, почав його залякувати погрозою висилки Місії, якщо вона не припинить своєї діяльності, поза межі Італії. Коли ця загроза не вплинула, Мандзоні почав вмовляти в Мазуренка, що той не мав ніякого права відвідувати заступника прем'єра, як якась офіційна особа. Тим менше міг він представляти йому якісь меморандуми від імені якоїсь Дипломатичної Місії, що, насправді, не існує. Тому він домагався, щоб Мазуренко власноручно скреслив (в підписі) свій титул заступника Голови Місії та подав меморандум, як приватна особа. Мазуренко категорично відмовився це зробити, зазначаючи, що раз прийнятий меморандум не підлягає жадним змінам. Завдяки вже придбаним звязкам, про цю розмову з Мандзоні повідомлено міністра Борсареллі, і Мандзоні, як говорили, одержав службову догану за надухиття влади.

Але додатне полагодження цього інциденту, скріпивши офіційну позицію Місії, викликало ще гостріший наступ ворожих українству кол в пресі та в суспільстві.

Італійське суспільство не мало ніякої уяви про українську справу. Італійська преса, до приїзду Місії, українською справою або взагалі не займалася, або займалася в такі моменти (заключення Берестейського миру), коли ніяких симпатій до неї вона не могла ані мати, ані висловлювати. Кілька інформаційних статей про Україну, що вмістили були в італійських періодичних виданнях вищезгадані члени Українського Комітету, були краплями в морі, що не могли вплинути на формування громадської думки в мінімальній мірі. Бо супроти тих кількох спорадичних спроб,

знаходився дуже добре зорганізований суцільний фронт ворогів української державності.

Тут в першу чергу треба відзначити Російське Посольство на чолі з Гірсом, що розпоряджало величезними грошевими засобами, чисельним персоналом, давніми звязками серед італійської аристократії, та особливо при дворі, де вони концентрувалися при Королеві, вихованці Петербурзького Смольного Інституту. Серед членів російського посольства особливу антиукраїнську діяльність виявляв кн. Волконський, військовий аташе, що, як нащадок київських Рюриковичів та наш чернігівський землячок, дивився на справу поборення української пропаганди мало не як на справу своєї особистої чести!

Паралельно з працею російського посольства Ініла антиукраїнська робота лівих російських кол, серед яких величезну роль відігравали жиди. Вони йшли єдиним фронтом проти визнання незалежності Української Республіки, розсіваючи серед ліберального італійського суспільства чутки та жахливі оповідання про жидівські погроми та загальну анархію в Україні. Ліве крило цього ніби «поступового» есеро-есдецького антиукраїнського московського фронту, в якому визначався особливою діяльністю п. Шрайдер (?), жид, есер, бувший за Іберійського міським головою Петрограду, непомітно переходило в табор явних чи прихованых симпатиків большевизму, що вбачали в українському національному рухові небезпеку для поширення інтернаціонального соціалізму-комунізму, і в цьому змислі виливали на дуже активну в ті часи італійську соціалістичну партію з її органом «Аванти!» («Вперед»).

В тісному звязку з російським посольством і його військовим аташе, кн. Волконським, працював «Главний Совет інцидентських русских земель», що складався з галицьких москофілів, на чолі з Тодосем Марущаком, що вже від двох років носив однострай італійського старшини 1-го альпейського полку. Тодосем Лесевим, бувш. гімназіальним вчителем у Львові, та Йосипом Порузидлом, хліборобом. Секретарем цього Комітету був якийсь Пиж, студент університету. Цей «Совет» був створений в Римі 18 березня, з метою допомогти Російському Посольству взяти в свої руки справу українських полонених в Італії, щоб перекинути їх до військ Денікіна. Цілком ясно, що приїзд української Місії викликав серед цих людей великий рух, і вони почали ширити друковані видання про неіснування «ніякої України», та про дальну небезпеку австрійської інтриги, якої українці — вірні агенти.

Незалежно від попередніх чинників, але цілком однозгідно з ними, щодо антиукраїнської пропаганди, виступали польські організації, що мали на меті забрати галицьких полонених до своїх легіонів, або в усякому разі вимогти на них визнання приваленості Галичини до Польщі. Поляки, як і москалі, мали величезні звязки серед італійської аристократії, та особливо в Ватикані, використовуючи знову таки серед італійської інтелігенції польську численну участь в тарібальдівських рухах та взагалі в руках італійського Відродження.

Великою допомогою в поборенні польської пропаганди, особливо в Ватикані, було перебування в Римі графа Тишкевича, що вже видав був в Швейцарії в французькій мові цінні книжки, як „Literature Ucrainienne“ (Berne 1919), „Documents historiques sur l'Ukraine et ses relations avec la Pologne, la Russie e la Suede (1569—1764) i „L'Ukraine devant la Conference de la Paix“, перекладену в травні 1919 р. і на італійську мову.

Про народження Місії при Ватикані, Петро Карманський, що був один час секретарем цієї Місії, так оповідав у львівському «Ділі» («З галереї ідеалістів і фантастів»): «Мій знайомий з українського табору полонених у Зальцбурзі, колишній прaporщик Байлів, дізнавшись про мою гостину в Києві і знаючи, що я був добре обзнакомлений з Італією, піддав мені думку, щоб я старався заняти вільне місце в місії до Італії, і з цією метою звів мене з братом тодішнього премера міністрів Чеховського, Андрієм, а цей представив справу своєму братові. У звязку з цим, голова італійської Місії проф. Д. Антонович порадив мені засувати Урядові потребу висилки дипломатичної Місії до Ватикану і сам же дораджував мені у докладі до Уряду запропонувати на голову цієї Місії гр. М. Тишкевича, що перебував у Льозані. Я так і зробив, і моя пропозиція була Чеховським ухвалена. Вправді тодішній голова Директорії В. Винниченко не погоджувався з тим, щоб соціалістична республіка мала своїм представником аристократа, та кінець кінців гр. Тишкевичеві виставлено грамоту і дипломатичний паспорт. І так зродилася українська Місія при Ватикані. Коли я десь наприкінці березня 1919 р. приїхав до Льозани і представився своєму шефові, він вже зінав про своє іменування і незвичайно радів зприводу своєго призначення. — Мені, — казав він, — пропонував це достойштто уряд гетьмана, та я відхилив його, кажучи, що мої предки служили хіба польським королям, та російському генералові не служив ні один Тишкевич. Тепер я гордий, що можу служити тому, хто є сувереном України з волі народу (Петлюра) і то на найпочеснішому дипломатичному пості, у Ватикані...»

Граф М. Тишкевич, своїм знанням мов і вищого світу був дійсно рідкою і цінною птицею в саду української дипломатії, що походила звичайно з незаможньої інтелігенції та дрібної буржуазії, що за кордоном ніколи перед тим не бувала, закордонних відносин і мов не знала. Приїхавши до Риму, гр. Тишкевич, що був відзначений великим хрестом папського ордену св. Григорія Великого, вже 25 травня був прийнятий у Папи і кардинала Гаспари, якому передав не тільки свої вірительні грамоти, але й протест проти нападу армії Галера на Східну Галичину, а зокрема проти тих безправних арештів українського духовенства та різних насильств, яких та армія допускалась. Саме тоді дійшла була вістка про заарештування більше від 200 священиків, що іх 24 травня були відвезли через Краків до концентраційного табору. Папа приймав гр. Тишкевича дуже прихильно, запевнив його в своїх симпатіях до українського народу і висловив свою надію, що українські

їнська проблема буде розвязана відповідно до принципу самовизначення народів.

Внаслідок цього побачення, кардинал Гаспарі переслав пізніше на адресу Голови Української Директорії от. С. Петлюри, такого листа: (перекладаю з французького):

»Ексцепленці!

Святий Престол отримав Грамоту, якою Ваша Ексцепленція інформує, що Директорія Демократичної Української Республіки призначила графа Михайла Тишкевича за Голову Надзвичайної Української Дипломатичної Місії при Святому Престолі. Дякуючи Вашій Ексцепленці за цього ласкавого листа, я зі свого боку можу запевнити, що Святий Престол, визнаючи, як належить, шляхетність характеру української нації, щіднє свої палкі молитви за для її щастя, в твердому переконанні, що право самовизначення, вже визнане для інших націй, що належали до колишньої російської імперії, буде визнане також і для України. Мені дуже присмно запевнити Вашу Ексцепленцію, що граф М. Тишкевич, якому було довірено цю трудну місію, працює з тактом, який йому всі визнають. Користуюсь з радістю цією нагодою, щоб передати Вашій Ексцепленції вирази моєї найбільшої пошани.«

Таке наставлення Святого Престолу впливало дуже корисно на досить поширену католицьку пресу, що, як наприклад, римський щоденник «Іль Корере д'Італія», вмістивши в числі з 9-го червня велику інформативну статтю про «Нації, що відроджуються» (заголовок) та про «Представника України при Святому Престолі» (підзаголовок), і пізніше радо відкривали свої сторінки для українських інформацій та спростовувань.

Але головною зброєю в боротьбі проти ворожих наклепів в італійській пресі зробилось Українське Пресове Бюро, заложене 1-го червня з його бюлетенями в італійській мові, що виходили двічі або й тричі на тиждень, та з тижневиком в італійській мові «Ля Воче дель Україна» (Голос України), що його перше число вийшло 9-го червня.

Виходив цей тижневик не зовсім регулярно (всього вийшло 21 чисел) до лютого 1920 р., у форматі великого щоденника на чотири або й на шість сторінок. Але він відіграв, без сумніву велику роль в ознайомленні італійського журналістичного та політичного світу з українською проблемою. Для зорганізування Бюра і наглядом за його працею, від Місії відкомандовано секретаря Місії М. Еремієва, що мав добрий журналістичний досвід, а до складання бюлетенів та писання статей для тижневика притягнено, окрім трьох італійських технічних сил (перекладчик, машиніст-експедитор) д-ра Ів. Гриненка, В. Шебедєва, п. Бальмен та італійського талановитого журналіста Пескарцолі. Статті в «Ля Воче дель Україна» не підписувалися, і тепер досить трудно було б встановити їх авторство. Зазначимо тільки, що, мабуть, чи не всі економічні статті писав звичайно Ів. Гриненко. Інші писали на теми літературні та історичні. Пескарцолі і Шебедев відзначались добрими полемічними темпераментами і відповідним угорливим

стилем. Полеміка йшла зпочатку в питаннях найелементарніших. Так, 24 травня 1919 року, римський щоденник «Епока» вмістив довше інтервю з Мазуренком, дане в готелі «Реджина» («Королева») в присутності гр. М. Тишкевича: — «Обидва вони, — зазначав інтервістатор, — хоча й вислані сюди від їхнього уряду з усіма повноважтями, не можуть проте розвинути офіційної діяльності, бо Антанта досі не визнала України. Звідси — різні суперечні відомості, що з'являються в деяких часописах. Пан Мазуренко ласкаво погодився нас поінформувати, виявляючи велику терпеливість...»

І дійсно треба було мати велику терпеливість, щоб відповісти, чим українці відмінні від інших словян, а головно від поляків і москалів, що означає їх національне імення і т. д. Не будемо ми тут переповідати її нарису короткої політичної та літературної історії, що свого часу був цілковитою новиною для італійського читача, але для нас тепер не має ніякого інтересу. Відзначимо тільки ті місця інтервю, що відносяться безпосередньо до історії нашої дипломатії:

— «Ваші відносини з сусідніми народами, — каже інтервістатор, — не дуже сердечні. Польща, Румунія...

— Маєте рацію. Обидві вони відзначаються величезними апетитами на нашу школу і всупереч всікої справедливості. Я міг би також додати, що польські робітники навмисне набирають большевицького вигляду, щоб скомпромітувати ситуацію. Але обрії проясняться. Наші селяни переконані, що єдиний порятунок лежить в незалежності. Люди до шестидесяти років всі схопилися за зброю. Під Росію — ніколи більше! Так закінчується і наше звернення до Антанти.

— І Антанта цьому прихильна?

— Найбільший спротив ішов, з політичних оглядів, від Франції. Вона хотіла одночасно поділити Німеччину і створити на Сході противагу великій Росії. Тому її план був: відірвати від Німеччини Австрію, що хотіла б приєднатися до Німеччини, і приєднати до Росії Україну, що хоче від неї відділитися. Але тепер, здається, її точка погляду змінилась...

— О, на цій Конференції точки погляду відміняються, як під час прогулки в горах. А як же інші держави?

— Англія нам не ворожа. Америка нам сприятлива.

— А Італія?

— Ми ніколи не сумнівались в Італії. В усякому разі не від вас вийде нам заперечення тієї свободи, якої ми домагаємося. Я прибув до Риму з дуже важливою місією. З цього приводу я вже передав меморандум ексцепленції Борсареллі для Міністра Зак. Справ.

— Було б з моєго боку занадто індисcretно..?

— О, зовсім ні! Україна, що бажає сердечних зносин з усіма цивілізованими народами, простягає по приятельськи дружню руку славному італійському народові. Обидва народи повинні вза-

ємно пізнатися і обопільно один одному допомогти... (Далі йде короткий зміст вже нам відомого меморандума).

Це інтервю викликало не тільки першу розмову з п. Мандзолі, яку ми вже вище навели, але й роалютований лист кн. Волконського до редакції «Епоки», видрукований — в формі статті — в цьому часописі 2 червня, в якому оборонець «руssкої єдностi» спростовував в найбільш рішучий і безапеляційний спосіб «неправдиві твердження п. Мазуренка». Зміст твердженъ кн. Волконського зводився до п'яти пунктів: 1) «Русский» народ неподільний і українського народу ніколи навіть не існувало. 2) Поділ на три галузі единого русского народу почалось тільки в XII ст., а доти був тільки один слов'янський народ. 3) Україна, як держава, ніколи не існувала. 4) Саме слово «Україна» поширили австрійці за останні два роки. 5) Поміж русскими й українцями (що «ніколи не існували!») ніколи не було ніяких непорозумінь. На цю статтю кн. Волконського відповіло дуже влучно, річево і детинно перше число «Ля Воче дель Україна» статтею «Полеміка про Україну», залишаючи зпочатку, що «тільки спекулюючи на незнанні італійського читача української та російської проблем, міг думати князь, що робить своєю статтею »річ, всім приємну і бажану... Проте, приходиться констатувати, що незнання української і російської проблеми в Італії було таке глибоке, що полеміка про те, чи існували раніше український народ і саме слово Україна, тягнеться — треба визнати, — занадто довгий час... Друга справа, що викликала не тільки полеміку в пресі, але й особливо тяжку позалаштункову боротьбу в різних «сферах», була справа українських полонених в Італії, що про неї згадував, як ми бачили, і Мазуренко в своєму меморандумі.

Я не маю під рукою даних, за якими я міг би вказати, скільки саме українських воєнно-полонених знаходилося в Італії. Льозинський тижневик «Юкрен» (Україна) рахував їх на 150.000, але, думаю, більший правди був міністр Темницький, який нараховував їх до ста тисяч: 70.000 галичан, буковинців і закарпатців і 30.000 наддніпрянців. щодо цих останніх, що були раніше австрійськими полоненими та працювали в запіллях австрійської армії в робочих командах, де їх і захопили італійці під час наступу, — то треба визнати число в 30.000 сильно перебільшеним. О. Сембратович, який відвідував табори полонених в грудні 1919, діставши на це дозвіл за посередництвом Ватикану для несения духової допомоги, обраховував кількість наддніпрянців тільки на »кілька сот«, але тут різниця в цифрах була б уже завелика і пояснюється вона тим, що російському посольству в Римі вже пощастило визволити велику їх кількість та відправити до Одеси, на допомогу добровольчій армії. До грудня ж 1919 року залишились тільки ті дуже свідомі одиниці, що не піддавались пропаганді різних князів Волконських, а чекали можливості вернутися додому в лавах української армії. Що ж до українців, бувших австрійських полонених, то вони були розкидані по різних таборах всуміш з іншими національностями. Італійці, щоправда, намагалися дотримувати з по-

лоненими національного принципу, і то тим більше, що напр. чехи і поляки різко відмежовувались від німців і мадярів і заявляли себе приклонниками Антанти, яка обіцяла їм самостійні держави. З українцями було трудніше. Коли їх питали, якої вони національності, то лише частина з них називала себе українцями, інші казали, що вони «австрійці», ще інші, що вони «з Галичини», ще інші, що вони «руські», деякі, що вони «греко-католики» і т. д. Але, коли вибухла революція в Росії та в Австрії, і до полонених почали доходити — через італійські часописи — звістки про повстання Української Держави та про війну з московськими большевиками та з поляками, серед полонених розпочався великий рух за створення українського легіону. В цьому напрямку почалась енергійна пропаганда, яку вели головно свідомі старшини серед загалу українських полонених. Декому з них вдалось звязатися з Льозанським Пресовим Бюром Степанківського, звідки вони почали отримувати часопис «Юкрен» та інформаційні листи. В льозанському тижневику «Юкрен» за 6 березня 1919 р. видруковано цілу низку листів від цих полонених. Ось деякі з них, в перекладі з французького:

«Бібіна, пров. Ареццо (Тоскана), 24 грудня 1918.
Пане Федакторе!

З «Корере д' Італія» я довідався, що в Льозанні виходить український часопис в французькій мові «Україна». Я спішу Вас попросити надіслати нам числа за останні три місяці для мене і моїх товаришів, також українських старшин. Ми полонені з 25 червня 1915 р., і не маємо жадних вісток про нашу батьківщину. Життя українців-полонених дуже мізерне, як і повсюду в інших таборах. Спробуйте закласти українсько-італійське товариство, щоб обєднати наші зусилля. Чи робиться щось в цьому напрямку в Римі?...»

Дня 31 грудня цей самий старшина писав знову:

...»Італійський уряд вже звільнив румунів і тепер іде черга на поляків, що організують свої легіони. Вони потягнули за собою хитрощами і обманом багато українців греко-католиків і жидів, як поляків. Більшість цих волків обдурено. Вони не знають ані слова по-польськи й є добре українські патріоти. Треба, щоб українські політики не забували про своїх земляків полонених і вжили відповідних заходів...»

Ось ще один лист з Касино (пров. Казерта) з 10 лютого 1919:

...»Тепер нас тут зібрано 150 українських старшин в одному таборі з німцями і мадярами і наше становище не з близьких. Ми просимо Вас зробити все можливе, щоб італійський уряд сформував з нас, українських полонених, регулярну армію, яку було б вжито тільки для боротьби проти наших ворогів в Україні. Якщо це не можливо, ми Вас просимо зробити зусилля, щоб наш уряд осятнув у італійського уряду якнайшвидшої нашої відсилки додому. Ми Вас просимо також присилати нам новини, щоб полегшити наш стан...»

В Інформативному Бюлетеї Українського Пресового Бюра в Парижі з 28 травня (а потім в першому числі в »Ля Воче дель Україна«) був видрукований такий характеристичний лист (в уривках) з датою 23 травня 1919, на адресу п. Сидоренка, Голови Делегації на Мирову Конференцію:

»Пане Голово!

Асоціація українських старшин воєннополонених »Українська Громада« подає Вам наступне:

Ми, 130 старшин українців колишньої австрійської армії, знаходимося в одному з найбільших таборів Італії, разом з німцями і мадярами. Воєннополонені інших словянських націй, як чехи, поляки і югословяни, якщо не відслані додому, то згруповані відповідно до їх національності, в окремих концентраційних таборах. Тільки українці не користуються цією привілеєю і мусять, як вже сказано, поділяти полон з німцями і мадярами, залишаючи однакового з ними поводження... Наша доля, з точки погляду відживлення, і наш матеріальний стан ще більш менш зносні, — гігієнічні умовини дуже несприятливі. Досить сказати, що тридцять люді живе в одній вузькій кімнаті, і що попесті, як тиф, коштували вже нам людських жертв. Наше моральне життя ще гірше. Наша організація старшин »Українська Громада«, що має на меті підтримувати приятельські зносини та сприяти до студій, не може нас цілком задовольнити; крім цього наш теперішній стан не дає нам надії; неможливість працювати для нашого майбутнього і для майбутнього нашої Батьківщини постійно гризе наше серце, спустошує душу, нищить наші найкращі сили і то саме тоді, коли вони так необхідні на Батьківщині.

Як тільки нас взято у полон, ми все мали й маємо ідею про створення з нас українського легіону для допомоги і під командою Директорії в її боротьбі проти большевиків на території Української Республіки. В тій цілі, ми, українські старшини, зверталися з численними проханнями і деклараціями до військового італійського командування і листувалися з українськими представниками в Швейцарії й у Відні. Італійське Командування відповіло, що ми самі не компетентні в цій справі, але наш Уряд повинен зробити відповідні кроки перед Італійським Урядом задля створення легіону з українців. І тому, ми тепер надіємося тільки на наш Уряд і на його представників у Державах Антанти, що вони допоможуть нам повернутися на рідну землю для боротьби проти наших ворогів і для допомоги в розбудові нашої Держави. Історичний момент, його вирішальна важливість для нашої країни і для її політичного існування не дозволяють нехтувати ані одною людиною. А тут іде справа не про одну людину, а про добре адміністративну армію, складену з багатьох тисяч люді. Ми дозволяємо собі звернути Вашу увагу на факт, що війська Східної Галичини знаходилися майже в цілості на західно-швейцарському фронті, і що ідея легіону зустріла і серед простих рядовиків якнайкраще, однозгідне прийняття. Створення українського легіону — було б порятунком для нас усіх. Умовини життя старшин

в ніякому разі не можуть бути порівняні зі становищем більшості наших рядових полонених. Вони сконцентровані в великих таборах або працюють в хліборобських округах, де підсолнія для них неможливе. Внаслідок того, щонайменше половина хорує на мальрію, а поміж полоненими, що знаходяться по таборах, пошесті переводять велике спустошення. В нашому таборі, на 3.000 вояків 500 українців. Гігієнічні умовини та їжа доводять до того, що наші солдати не можуть витримати хороби і вмирають. Був час, коли щодня вмирало кілька. Врятувати наших вояків полонених — святий обов'язок Батьківщини. Звертаючи цей заклик до нашої Делегації, ми її просимо:

1. Поробити заходи перед Італійським Урядом і перед представниками Антанти про індивідуальну відсылку на Україну всіх полонених;

2. У випадку, коли б індивідуальна відсылка була неможлива в скорому часі, поробити заходи про створення українського легіону в Італії з метою допомогти нашему Урядові в його боротьбі проти більшевиків;

3. Просимо нашу Делегацію зволити вислати нам відповідь в справі нашої відсылки на Україну.

В твердому переконанні, що Ви, як Голова Делегації, негайно ужисте заходів для поліпшення нашої долі, ми Вам засилаємо вислови, і т. д....«

Не можна сказати, що Уряд Української Республіки не думав про українських полонених, які перебували в Італії. Приймаючи також на увагу й можливість створення з них значної військової сили. Досить сказати, що ще 15 лютого Петлюра, як Головний Отаман військ УНР, видав відповідне уповноваження п. О. Севрюкові, який зміг приїхати до Риму тільки 20 травня, але в скорому часі повернувся назад до Швейцарії й до Відня. Зі своего боку Державний Секретаріят Військових Справ ЗОУНР видав також відповідне уповноваження 16 квітня п. отаманові І. Коссакові, який проте не міг дістати візи і залишився у Відні. На підставі своїх уповноважень І. Коссак звернувся 16 червня 1919 до міністра зак. справ УНР п. Вол. Темницького, що перебував тоді в Відні, з таким листом:

»Рада Державних Секретарів Західної Області УНР, в порозумінні з п. Міністром зак. справ УНР Вп. П. Володимиром Темницьким, рішила в квітні 1919. вислати до королівства Італії надзвичайну військову Місію в слідуючім складі: Голова Місії і Військовий Представник УНР отаман І. Коссак, члени Місії: о. преподобний Ішак, четар К. Парфенович, підхорун. І. Рибчин (о. преподоб. Ішак не вспів приїхати — остав в Галичині). Задачею Місії є, на основі повновласти Ради Держ. Секретарів з дня 16. IV. 1919 ч. 4180, зайнятися всіми полоненими українцями, які перебувають на території Італійської Держави, та увійти з дотичними властями і командами в порозуміння щодо відсылки цих полонених домів, як також в справі творення з них військових формacій. Число українських полонених в Італії має виносити, після висказів по-

воротців та донесень італ. часописів, 70.000—100.000, з того коло 500 старшии, з Галичини, Буковини і Угорської України. Наддніпрянців, які попали до Італії, як полонені рос. армії, заняті при робітничих відділах в австрійській етапній області, має находитися в Італії коло 30.000. Вищезгаданою повновластю назначено отамана І. Коссака військовим відпоручником УНР до королівства Італії. Задля причин від Місії независимих, Місія по нинішній день мусіла остати у Відні. З огляду на велику вагу справи, проситься поробити заходи у правительства королівства Італії, щоб Місія, остаюча під проводом отамана І. Коссака, могла дістати дозвіл на виїзд до Італії, згідно, щоб дозволено отам. І. Коссакові у характері військового аташе при українській надзвичайній Місії в Італії негайно там уdatись...«

Внаслідок цього листа, Міністр В. Темницький в вищезгаданому листі до Дм. Антоновича від 17 червня, між іншим писав:

»...Бам напевно відомо, що в Італії знаходиться поверх 70.000 воєннополонених українців з Галичини та коло 30.000 воєннополонених українців із Наддніпрянщини. Долею цих полонених досі ми не мали спромоги заняться, і це відбилося дуже шкідливо не тільки на матеріальнім положенні цих полонених, але надто дало змогу нашим національним ворогам, москофілам з Галичини (Марущак, Лисий, Поручала і т. д.) вести ворожу нам агітацію і вербувати добровольців до контрреволюційної московської армії. Рівночасно з тим вели агітацію також поляки і вербували наших людей до польської армії. З огляду на це справа наших воєннополонених стала дуже скучею і важкою справою. В порозумінні з галицьким секретаріятом я порішив утворити надзвичайну військову місію під проводом курінного отамана Івана Коссака. . . На жаль, дотепер не вдалося раздобути нам дозволу італійського правительства на виїзд цієї місії до Італії. Прошу Вас негайно поручити Мазуренкові, щоб він у тім напрямі поробив заходи. Якщо б виявилося, що одержати дозвіл на окрему військову місію буде неможливо, в тім випадку прошу долучити курінного отамана Ів. Коссака до своєї місії в характері військового аташе і в цей спосіб уможливити йому виїзд до Італії та сповнення вложених на нього завдань. На удержання цієї місії галицький секретаріят призначив окремий кредит, так що кошти місії не будуть обтяжувати бюджету Вашої місії. . . «

Але в двадцятих числах червня до Відня приїхав О. Севрюк, і 29 червня, на запрошення В. Темницького, відбулась у Відні нарада в справі організації військових частин з українських полонених в Італії в присутності пп. Міністра В. Темницького, повновласного заступника Держ. Секретаріату Зах. Обл. УНР державного секретаря О. Бурачинського, посла УНР в Відні В. Липинського, посла ЗОУНР у Відні М. Василька, заступника посла ЗОУНР у Відні В. Сінчалевича, уповноваженого головним отаманом С. Петлюрою для справ полонених в Італії посла О. Севрюка, уповноваженого Держ. Секретаріатом військ. справ ЗОУНР для справ полонених в Італії отамана І. Коссака та представника

української військово-санітарної місії для справ полонених у Відні К. Чайки. По вислуханні інформації п. посла О. Севрюка про його попередню діяльність у Римі в справі полонених, В. Темницький і О. Бурачинський, згідно з думкою всіх присутніх вирішили наступне:

»Опіку над полоненими в Італії уроженцями ЗОУНР, як і уроженцями Наддніпрянської України поручити окремій місії в складі панів: О. Севрюка, як Голови, отамана І. Коссака, як заступника голови, і В. Бандрівського, як секретаря. Ця надзвичайна Місія для справ українських полонених до Королівства Італії під головством п. посла О. Севрюка має занятись також формуванням військових частин з полонених на підставі повновласти, уділеної п. послові О. Севрюкові Головним Отаманом військ УНР С. Петлюрою з дня 15 лютого 1919 р. ч. 917 і повновласти Держ. Секретаріату військ. справ ЗОУНР з дня 16 цвітня 1919 ч. 4180, уділеної п. отаманові І. Коссакові, і додаткових повновластей та інструкцій, які в розвинення і доповнення тамтих перших повновластей видасть п. Голові Місії послові О. Севрюкові п. Міністр Зак. Справ УНР В. Темницький, в порозумінні з Держ. Секретарем Осипом Бурачинським. Надзвичайна Місія для справ українських полонених в Італії в своїй діяльності підлягає Головному Отаманові військ УНР С. Петлюрі та Міністерству Зак. Справ УНР. Кошти її втримання і видатки на її діяльність покриється з кредиту, призаного Директорією на опіку полоненими в розпорядження української військово-санітарної місії у Відні... Діяльність свою провадить Місія в порозумінні і в контакті з дипломатичною Місією у Римі...«

В звязку з цим утворенням нової місії, міністр Темницький вистав до Голови Місії в Італії п. Антоновича листа з 5 липня, в якому, інформуючи його про нове тіло, азначає: »З утворенням нової Місії для справ українських полонених в Італії віддають поручення до Вас, зроблені в письмі з дня 17 цвітня ч. 8. Пан Посол Севрюк, по приїзді до Риму, аголоситься до Вас і близьше поінформує про зміст уділених йому повновластей. Сподіюся, що місія пана Посла Севрюка знайде потрібну їй піддержку з Вашого боку, рівно ж як і охорону від евентуального втручання до справи українських полонених сторонніх, непокликаних ухвалами додученого протоколу (засчитованого мною вище, — Е. О.) чинників...«

Характерна ця остання огорожа, — вона спричинилась до того, що до приїзду п. Севрюка, що трапилось аж 5 вересня, ніхто не міг більше займатися справою полонених. Але це вже виходить далеко поза намічені мною хронологічні межі студії.

Справа українських полонених в Італії — це була та конкретна справа, що могла дати можливість Місії в Італії не тільки допомогти самим полоненим і скерувати справу українського легіону па добре рейки, але й знайти дуже пожиточний шлях до співпраці з італійським урядом, що не мав ніякого інтересу тримати у себе таку масу людей. Крім того в боротьбі за цих людей

проти зазіхань Москви і Польщі, знаходилось, як я вище згадував, дуже зручне для нас поле для пресової пропаганди.

З усуненням з обсягу діяльності Місії справи полонених, у Місії залишалось ще одно дуже конкретне й плідне поле діяльності — навязування торговельно-економічних зв'язків. Вже п. Коозаумо, в своїй розмові з Мазуренком, звернув йому увагу на потребу відповідного висвітлення економічного боку української справи перед італійськими промисловцями. І Місія зараз же скристалась доброю порадою. Вона навязала зв'язки з організаційним Комітетом Синдикату італійського експорту й імпорту, що зі свого боку зорганізував полорож представника України до Бреші, де оглянуто низку фабрик і заводів. Листом з 16 червня член організаційного Комітету повідомляв Місію, що в найближчому часі почнеться випуск акцій нового синдикату, в склад якого входитимуть самі фабриканти-промисловці, а не посередники-спекулянти, і що Синдикат має надію працювати в тісному контакті з Місією, пам'ятаючи про обіцянку Українського Представника підтримати нове підприємство. Місія на цей лист відповіла, що Одеса знаходитьться в українських руках, і тому можна було б вже зразу розпочинати торговельні зносини, але справа гальмується, з огляду на те, що Італія досі не визнала України. Тим часом в Швейцарії, де Український Національний Уряд визнано офіційно, вже створюється Торговельна Українсько-Швейцарська Палата і вже навязуються пожиточні для обох сторін зносини.

13 липня Мазуренко в супроводі Шебедєва та д-ра Інсабата, виїхав до Неаполю, щоб навязати зв'язки і з південно-італійськими промисловими колами. В перший же день відбулася зустріч з Головою місцевої Торговельної Палати п. Бруно, секретарем цієї Палати гр. Монти і кількома іншими визначними промисловцями. Всі вони були дуже зацікавлені можливістю негайного навязання торговельних зносин з Україною і запропонували свої послуги для відкриття в найближчому часі Італо-Української Комерційної Палати. На другий день, для закріплення зв'язків, відбувся бенкет для місцевої преси, що пройшов з великим успіхом і що мав, як наслідок, появу в шістьох головних італійських часописах, з яких один був органом прем'єра Нітті, довших статей про українську справу.

Повернувшись до Риму, Мазуренко дістав запрошення на авдієнцію до п. Мурільди, міністра продовольчих справ, який прийняв з великим зацікавленням спеціально виготовлений для нього фінансово-економічний меморандум. Мурільди зацікавив справами України міністра торгівлі й промисловості п. Данте-Ферариса, який офіційним листом з 21 липня, заадресованим на ім'я Голови Української Дипломатичної Місії в Італії, запросив Представника України на окрему авдієнцію. Це було перше офіційне запрошення, в якому Українська Місія називалась Дипломатичною, а п. Голова — Міністром.

Данте-Ферарис дуже цікавився цифрами меморандуму та його практичними висновками і детально розпитував про можливості

товарообміну. Він кілька разів зазначив, що він особисто — прихильник незалежної України, але звертав увагу на те, що визнання України в значній мірі залежатиме від тих практичних наслідків, які це визнання могло б принести Італії. Він звернув особливу увагу на пропозицію зорганізувати мішану економічно-фінансову комісію і обіцяв негайно післати телеграму до Швейцарії про пропуск до Італії Севрюка, який ніби мав привезти інструкції Уряду також і у фінансових та торговельних справах. Щодо практичного здійснення заходів Місія, Данте-Ферарис обіцяв дістати в найскорішому часі авдіенцію у премера Нітті і з ним особисто в цих справах переговорити.

Справи розвивались таким темпом і в таких сприятливих умовах, що Місія, висилаючи до Міністерства Зак. Справ УНР черговий відчит за місяць липень уважала себе в праві його так закінчити:

»Таке відношення уряду, в звязку з загальною зацікавленістю всіх кол Італії українським питанням і з сильною піддержкою преси, ясно вказує на те, що даний політичний момент та-кий, коли справа визнання нашої незалежності найбільш близька до здійснення.«

Др. Інж. С. ВОЛОДИМИРІВ

Тенденції поступу*)

Раніше ми мали: дерево, лій, природні гній, рослинні фарби, рослинні ліки, рослинний мотуз, деревляні: труну, ложку, миску, відро. Нині ми маємо: залізо, електрику, штучний гній, неорганічні фарби, неорганічні ліки, сталеві мотузи, металеві: труну, ложку, миску, відро.

Авто, літак, трактор, паротяг, пароплав, ровер замінюють коня, вола, верблюда, слона, оленя. Кіно замінює театр, радіо — музику, машина для праці (для рахування, міряння і т. п.) — людину.

З'являються скляні одяги, неорганічного походження парфуми, цукор. Система організації збудована нині вже не на особі, але на стрункій системі організації, її автоматизації. Виключення ієвої особи з організації тягне усе менше й менше негативних наслідків для неї, бо сама «неорганічна» система, але не «органічна» окрема людина, стає підставою правильного функціонування закладу, заводу, установи. Елемент «органічний» виключається, замінюється елементом «неорганічним».

Знання переносить вже не людина, але книга, система, організація. Нестале «органічне» дає місце сталому «неорганічному».

*) Початок див. в 11—12 ч. 1940. р. „Пробоем“.

Некультурна людина жила і живе в оточенні усього »живого«.

Культурна людина жила і буде жити щодалі, то більш в оточенню усього »мертвого«: літаки, авта, ровери, трактори, машини, автомати, кіна, радіо, апарати телевізії, телефони, телеграфи, метал, скло, камінь, книга. Культурна людина ницить або знищила усякого роду шкідників у своєму оточенню, на своєму тілі, ницить шкідників своїх тварин, своїх садів, полів, городів і т. ін.

Культурна людина не знає, або знає це »живе« оточення значно менше, вона шкідливе »живе« оточення ницить своєю національною організованістю, силою свого духа і меча.

Культурна людина не платить данини такому »живому« оточенню, а некультурна — стогне під тягарем данини, що бере від неї таке »живе« оточення.

Цікавим є той факт, що й у психіці людина, зі зростом культури і цивілізації усе менше і менше місця залишається »живому«.

Зникає віра у тисячі духів, що оточували її психологічно раніше, зменшується ступнєво їх кількість, зменшується ступнєво кількість окремих богів, щоб уступити місце единому Богу — політеїзм уступає місце монотеїзму. (Комунізм стремить знищити ідею і единственного Бога, не створивши на його місце жадної великої нової ідеї).

В самих продукційних процесах помічається тенденція замінити повільні, органічні процеси природи на більше швидкі процеси хемічні, механічні і хемічно-механічні. Замітна тенденція перемогти, емансилюватись від »живої«, »органічної« природи. Усувається з продукційного процесу, як сама людина, так обмеженість її сили, обмеженість її зміслів, усувається тварина, усувається усе »органічне«. Зростає апаратизація, автоматизація, континуїзація, що поривають обмеженість і повільність сил »органічних« людини і тварини.

Сама »неорганічна« машина шукає собі опертя на »неорганічних« матеріях — вона спіралає спочатку на дерево, потім на вугілля, газ, електрику.

Спостерігається тенденція у розвитку машини до її удосконалення, поширення її інтенсивності, зменшення масової сили машини, швидкості її праці, поширення спеціалізації, поширення принципу ротаційного — замість руху »вперед« і »назад« вводиться рух колобіжний (»усе крутиться«).

Тенденція до емансидації від обмежених рамок живої природи, одна зі своєрідних тенденцій постулує і особливо яскраво виявляється у емансидації від обмеженої сили людини та її зміслів.

Замітна тенденція, змагання цю силу, ці змісли людини збільшити, зробити більше чутливими, більше точними, зробити з людини, за допомогою машини, велетня у силі, зробити його усі змісли вершком досконалості.

Сила людини, озброєна машиною, досягає величезного розміру; один поворот руки приводить в рух генератори, крани і т. др. — міцністю у 200,000 кінських сил і вище!

Збільшується, завдяки машині, швидкість природного руху людини, швидкість літака вже нині досягає до 800 км. на годину!

Збільшується точність до $\frac{1}{1000}$ mm.

Збільшується відчуття сили тиснення до нечуваних розмірів — новіші мікроваги дають можливість важення тіл до $\frac{1}{4.000.000}$ mg.

Людина сама може відчути зміну температури не менше $\frac{1^{\circ}}{5} C$ у той час, як чутливий тепломір Бекмана міряє $\frac{1^{\circ}}{1000} C$, а електричний тепломір $\frac{1^{\circ}}{1.000.000} C$.

Неозброєним оком ми бачимо на небі до 5.500 зірок, а озброєним 1.500.000.000 й більше. Модерний новий телескоп, що тепер будеться, збільшить цю цифру у багато разів. Нормальне око не бачить й тисячних долей того, що око озброєне модерним електричним ультрамікроскопом, що дає збільшення у 500.000 разів. Людина при погляді через такий ультрамікроскоп мала б довжину тіла у 750 кілометрів, що відповідає приблизно віддаленню від Гамбургу до Відня.

Віддалення радіусу відчуття нашого уха досить мале, але ухо озброєне телефоном, радіо панує над цілою планетою.

Збільшення сили звуку йде рівнобіжно зі збільшенням передачі звуку на віддалі. Один американський учений винайшов апарат для збільшення сили звуку такого удосконалення, що звук маленького хробачка, що сверлить пшеничне зерно, приймає таку силу, що глушить усіх присутніх у великій кімнаті.

Природна чутливість змислу смаку у людини досить обмежена, але шляхом певних хемічних препаратів повстас можливість определити присутність у певних течіях і т. др. $\frac{1}{1000}$ mg певних речевин, що для звичайного змислу смаку, абсолютно недосяжна річ.

Отже поступ робить людину якимось екстенсивно й інтенсивно удосконаленим величнем, розриває природну обмеженість людини.

(Далі буде).

I. ІВАНИЦЬКИЙ

Український театр на службі нації

(Витяг з реферату)

Український націоналізм стоїть перед завданням загоєння ран українського театру, очищення в хабазах й болота українських духових джерел і відгородження їх від ворогів кільчастим дротом і танками! Молоде українське суспіль-

ство схиляє чола перед пресвітлою, напричуд геройчної історією українського театру і критично ставиться до хаосу, що до сьогодні панує ще в ньому.

Перед нами виривають завдання: 1. упорядкувати й устійнити на українському форумі поняття „український театр”, 2. наладнати його організацію і посегрегувати вже існуючі форми та течії українського театру та 3. виховувати кадри нового покоління українських театралів. Багатомільйонний український театр володіє багатьма своєрідними формами вислову. Тому наше завдання — це не нищення і доотціння дотезерішніх форм і течій українського театру. Нашим обов'язком є лише направити те, що вороги і наші власні науки викривили в українському театрі. Вмімо вже тверезо подивитися на цілу українську театральну теперішність в усіх її додатніх і відмінних сторонах. Ми не називаємо „одиноким українським театром” хоч би наявіть й найвеличавішого театрального будинку з українським написом „Державний Театр...”, але в портфоліо найлюбімішого, — ані для нас не були доменою українського театрального мистецтва в колишньому Народному Домі в Ворохті гостинні виступи „артистів сцен познанських, харковських і львівської оперетки Стасі Стаднікуней”.

Ми радо вітаємо, проте, усі прояви театральної діяльності, що мистецькими васобами гідно репрезентують українську націю. Український театр в своїй цілості — це те спільнє бажання українського автора, українського автора й українського глядача сяє в театрі і крізь мистецькі окуляри театрального мистецтва побачити в цілості Ідеал української нації. Це їх спільне внутрішнє хотіння засобами театру творити чисте, як сонце, українське навітра. Український театр — це скарб цілого українського народу. А український народ це не кляся пролетарів, ані горстка пуватих міщухів у фраках і смокінгах!..

Не допустимо до того, щоб в українському, хоч би і в наймодернішому театральному приміщенні, найкраще поставлене п'єса навіть по-українськи і перед українцями, проповідувала, скрито чи явно, пагладу українському народові. Як ріяно ж не называемо театральним мистецтвом провінційного театрика, що амушений холodom і голодом годити своїми виставами сабарітам, що говорять по-українська і підсилювати язвы інститути духової голоти.

З другого ж боку, український театр, це не тюрма, де люди сидять чи працюють по неволі, не приватне підприємство ріжників спекулянтів, не захист безробітних, — нарешті не іграшка для потіків й розваг! Український театр — це велика духовна інституція усієї української нації, інституція, в якій працюють українці за національною внутрішньою духововою потреби.

Новий український театр хоче вдобувати маси власною силовою! Хай над Новим українським театром панув воля, яка не допускає до розкладу і коліїв елементів, що творять театр. І не сміє театр цей діправувати капітал, що повинен бути лише середником, а не метою, вбірного життя.

Націоналізм у будуванні Нового українського театру буде мусіти спинитись над наступними проблемами:

1. Розглянути діяльність усіх наших теперішніх професійних і аматорських починів та на підставі їхнього мистецького поезму визначити місце й завдання їм у нашему театральному мистецтві. Цебто — дбати за це, щоб кожний був на своєму місці, бо нині з різних причин діяльність нашого театру часто надуживають свої особисті можливості, або завдання, або противно: не мають змоги в цілості виявити свого мистецького таланту. (Мусимо між іншим тут констатувати частий факт внутрішньої увурочай у приватних театральних підприємствах. Це часте явище, що лисий і пуватий директор „театру” грає 25-тилітніх любовників або співає здертим голосом, не маючи, властиво, жадного голосу, тенорові партії. З другого боку, скільки вустрічаємо в наших аматорських театрах людей, що ми б їх наввали геніями українського театрального мистецтва, коли б вони побіч свого вродженого таланту мали змогу пізнати й зановодіти тайнами великої і трудної театральної техніки. Ало хіба ж це не винчай наших театральних дружин тими самими силами виставити драму, опера, чи балет байдуже на їхню фаховість чи осяги?!)

2. Вирірювати вичерпуючі реферати про наше теперішнє театральне майно, цебто: а) репертуар, б) акторський і технічний персонал та в) теперішню-сценічну діяльність на всіх українських землях.

3. Виправлювати начерки і правильники поодиноких галузей театрального мистецтва, — систему його існування дотеперішнього та систему ідеальну організованої театральної праці у вільненій державі.

4. Вивішувати розподіл українського театру в огляді на форму мистецького вислову поодиноких театральних труп.

5. Виправлювати адміністративний розподіл українського театру (професійний театр: сталі і мандрівні театри, державні театри, міські театри, театральні дружини під проводом одної людини — приватного театрального підприємця, театральні дружини під управою союзу; аматорський театр: сільський театр, робітничий театр, військовий театр, шкільний театр, театральні секції по різних товариствах і установах).

6. Допомогти нормальному розвиткові українського театру. В цій цілі наладити його організацію. Дбати про добрих і ідейних працівників його; уможливити їм театральну освіту і спеціалізацію театрального майстерства; зорганізувати театральні школи. Організаційно вийти на зустріч аматорському театралі, влаштувати курси організаторів аматорського театру. Дбати за те, щоб аматорські театри не були виключно середниками для адубування матеріальних васобів певних товариств. Підпорядкувати всі театральні прояви мистецькому проводу. Зорганізувати діточний шкільний театр; зорганізувати Академію Українського Театрального Мистецтва.

7. Культурно-освітня праця васобами театру.

а) Стояти на сторожі мистецької, політичної і етичної вартості українського театрального репертуару і безпосередніх виконавців театру; розглянути ввесь дотеперішній український оригінальний репертуар і усунути в нього шкідливі елементи.

б) Запровадити „чорну дошку“ і видисувати на ній та піятинувати все та всіх тих, що деструктивно діють на полі українського театру.

в) Поручити цілому українському театралі влаштувати ідеологічні і пропагандивні мистецькі театральні імпрези.

г) Зорганізувати театральні центри серед усієї української еміграції та васобами театру виховувати їх національно, окрема слабший елемент, що на еміграції часто пропадає, привчити відчути себе органічною частиною українського народу.

8. Використати український театр для міжнародної пропаганди.

9. Стояти в контакті з всесвітнім театральним мистецтвом.

10. Стояти в контакті і зустрічати на зустрічі усім галузям українського мистецтва (фільм, пластика, музика і т. д.) і їхнім окремим організаціям.

11. Забезпечити соціально діячів українського мистецтва.

Рецензії

Др. М. Антонович: Історія України, Том I. Княжа Доба. Прага, 1941. Наукова бібліотека „Ю. Т.“ ч. 1., 16°, ст. 80.

Видавничі можливості нашого часу дуже обмежені з огляду на війну; голод на добру книжку надзвичайний, книжки на ринку майже немає — тому ми вправі жадати, щоб видавалася лише корисні й потрібні книжки в усіх найважливіших ділянках ананія. Щодо Історії України, то факт той, що на ринку в Кримакевича „Історія України“ й Дорошенка „Історія України“, робить нас ще більш вибагливими і змушує вимагати від автора дійсно нового корисного для національної справи наслідження матеріялу.

Уже перші рядки „Вступу“ до „Історії“, що її рецензуємо, викликають справжнє здивування. Автор оголошує „основною проблемою історії України не створення тривалих форм політичних, які забезпечували і уможливлювали повний і вільний вивін духа нашої нації та надання східно-європейським просторам нашого правопорядку“, — лише „відношення до величезних незаселених обширів (просторів) на південні і схід від первісного занятоого українським народом терену“. Зведення історичної місії української нації до колонізації незаселених земель вже відразу нагадує нам концепції наших старих істориків та „темного

духа" нашої політики — Драгоманова. Для виколощених віками неволі душ Костомарова, Грушевського і інших, очевидно, видавалась найбільше мудрою політикою того рода: нас не пускають „парадними дверима", а лише через кухню — отже треба доказати, що цей хід в найкращий. Бо легше це „доводити", ніж вісмілитися мріяти про право ходити тими дверима що й „вани". Тому очевидчина Костомаров так, а не інакше освітлив постати Мазепи в своїй монографії, тому Грушевський зробив в Хмельниччині „соціальне повстання", свого роду широко закроєну Гайдамаччину. Тому ідеалізуєвав і виправдував як міг татарських людей, тому додержувався російської схеми історії Сходу Європи та затирав усі сліди, як гострої національної боротьби, так і державницького характеру стремлінь українських провідників.

Більш простодушні „раби з кокардою на лобі", як авв їх Шевченко, захоплювались „героїзом" своїх земляків, що для ворожої держави, а не для себе адобували Кавказ чи придушували „польський мятеж", а більш спряті і рафіновані писали в своїх „Листах на Наддніпрянську Україну", що перебування українців під пануванням Московщини дуже корисне, бо як тоді „пощастило нам" (?) сколонізувати береги Чорного моря, а як ми й далі будемо „слухняними", то й береги Тихого океану „сколонізуємо".

Державність — це отой „хід для панів" — ми, мовляв, його не потребуємо! Вистарчить нам право бути „найкращими" машиністами на чужих паротягах, що курсують між чорноморськими містами та „матушкою", право бути шахтарями в Донбасі або „руськими коловістами" Зеленого Клину! Так писали наші батьки — діти підлої доби південноукраїнського Існування.

Але ще гірше, коли в році Божому 1940-му читаемо ми таке: „В цім припливі та відплivі, в цім постійнім чергуванні перемог і поразок криветься історія України" (мова, винчайно, тут ве про боротьбу з Польщею чи Північчю, а про боротьбу з кочовиками і лише в них). Далі читаемо таке: „Новий наплив номадів зміг усе осягнене і хлібороб знову загнаний у неприступні ліси Північно-Західної України мусів переходити до боротьби за голе життя. Нарешті імпозантне ровселення XIX. ст. здобуло для українців поновно їх єдину природну границю — північний берег Чорного моря і потягло за собою процес національного усвідомлення етнографічної маси". Це речення я навмисне підкреслив, бо воно власногує на те! Поперше це в повторення твердження Драгоманова, яким він „увасиднівав" своє негативне відношення до українського сепаратизму. Повтореня, в якому автор фразою в дусі нових ідей, епітетом „імпозантне" намагається приврати спрямжний характер цієї шиїдливої чужої думки! Але мало того! Це речення чи краще твердження подане у „науковій" бібліотеці Д-ра М. Антоновича, не має нічого спільногого з жадною науковою, бо в лише фантазію! Поперше, що було „імпозантного" в ровселенні XIX. ст.? Чи втеча кріпаків на „вільні" степи, чи даровання нащадками Катерини решток наших земельних просторів ріжким князям, агаріним, Воронцовим і іншим? Чи вдавання цими землевласниками наче б то вони не знають, що їхні поселенці та робітники є втікачі-кріпаки? Чи нарешті примусове розселення на Кубанщині обдуреніх запорожців? ..

Далі в тому ж твердженії невідомо, на якій підставі запевняє автор, що це „ровселення" здобуло північні чорноморські береги „для українців"! Поперше ці береги хоча адобували дійсно переважно українці (навіть збройно), але для... Московщини. Подруге, коли шановний автор поанайомиться близче зі статистикою, то побачить, що факт адобуття цих земель імперська влада та спадковиці ІІ використали вовні — так що тепер у всіх більших центрах на берегах Чорного моря українці є менністю, не виключаючи в того ж Криму в цілому. Потрет, власне ті українці, що живуть на південній частині Чорного моря, в найбільше зденаціоналізованим елементом (це, зрештою, й зроуміле, коли вяти під увагу національну несуцільність території), що особливо помітне було під час військової боротьби в 1917—21. рр. Отже, як могла ця колонізація „потягти за собою процес національного усвідомлення етнографічної маси" — це просто, як то кажуть, ... „секрет винахідника"! Автором історичної праці слід було б знати, як „Вивід прав України" Орліка, так і політичні погляди мазепинців — думаю, що власнівши ці погляди, автор: 1) не написав би взагалі хоча б цього „Вступа", 2) анав би, що „етнографічна маса" в особі кращих представників своїх (Шевченко, Л. Українка, Стефанік і інші) не походила від степової України та 3) що хоча мазепинці не володіли берегами Чорного моря, однак їх свідомість, в тому числі навіть і запорізьких провідників, таких як

Гордієнко, значно перевищала не лише свідомість діячів початку ХХ. століття, але й діячів початку національного зриву. Що ж лишається в твердженій автора? Хіба тенденція представити ролю гончака на ловах за „національне досягнення“ і там промостити шлях до „смені вех“? Бо ж далі переконує нас автор, що „в цій колонізації найбільше міжнародно-історичне досягнення України“! „Заворюючи черновеми Херсонщини та Кубанщини, український нарід вискував їх не лише для себе, але і для цілої, спертої на хліборобській підставі, європейської культури, прилучив їх до набутків народів осілих білої раси, до яких культурної спільноти належить і він сам“.

Думаю, що слід би авторові наукової праці висловлюватись стисліше. Адже ж мусить автор знати, що „прилучеві“ ті простори до тої „культури“ — європейськість якої більш, ніж сукінівна, що та „культура“, як вмора тяжіла й тяжить досі (очевидно навіть і в Праві) над нашою культурою, що проти неї саме виступав свого часу Т. Шевченко, Нечуй-Левицький, Грінченко, Свидницький, Руданський, Леся Українка, Донцов і що, нарешті, та „культура“ скерувала цікву револьвера „самогубця“ Хвильового (який наважився в тою культурою боротися) — у власну скронь!

Природно було би для того, хто подібно Корякові виступав у ролі герольда певної „культури“, не лише „поставити в першому ряді довершених українським народом на протязі історії чинів колонізаційні здобутки“, але й бажання „проревідувати“ погляди, що вокрема в останньому двадцятилітті поширились в українській історіографії. „Мається на увазі напрям, який в першу чергу підкреслював в минулім України момент держави“. Я дававляю собі сумніватися в такому поширенні державницького підходу, бо таки ці двадцять років не дали нам жадних справді нових істориків, подруге, що автор міг сказати це простіше: закликаю вернутися до антизападницької драгоманівщини — і все було б ясно.

„Головною хибою“ на думку Др. М. Антоновича було „вишукування“ лише того, що „можна було б підтягнути під ідеали модерної національної держави“. З жалом треба ствердити, що такої хиби ми не помічали (може автор подасть докази?), а подруге — така „хиба“ була б бажана, бо вона може виправила б хибу попередників, які дійсно в подиву гідною послідовністю всі такі моменти затирали! Далі автор вробив відкриття, що то лише в „післяверсальській“ Європі всебічного розвитку завалили ті народи, що мали класні суверенні держави. На думку Др. Антоновича, як і в Драгоманова, все таж нещасна „централізуюча бюрократія“, очевидчаки „пувькоглядна“ (Драгоманов писав „без ширини кругозору“), винна в тому, що у повеленіх націй виникла така бретична думка, „наче б то лише власна дежава в стані забезпечити національним меншинам можливість всестороннього розвитку“.

Драгоманов думав, чи може вдавав, що думав, наче б то „поширенням сприянньої освіти“ можна усунути всі дрібні недрівності перебування в межах чужої держави, так думав Й Антонович. На погляд історика „державні апарати“ не звертали уваги на очевидно „прекрасні“ „панерові постанови“ і це очевидчаки у „новому світлі“ не матиме місця!

На думку автора цієї історії в „неправильне“, вавіть просто „скептичне відношення до колишнього співjugittu аї сусідами в рамках спільногополітичного утвору“. А національного гнету трудно „дошукуватися в державі-маєтку першого тисячеліття після Різдва Христового, або у монархії ві становими правліннями“. Ця остання цитата звичайно пахне не так Драгомановим, як „славним“ яничаром М. Яворським, але від того, на жаль, не стає більш науково узасаденою.

Коли, наприклад, в „державі-маєтку“, хай вже буде цей вислів зі звичного словника, спайді не було національного гнету, то як пояснити „дивні“ факти, що межі тих маєтків мали виразну тенденцію відігатися в національними межами? Що релігійні конфлікти так часто відігалися в національними (Ірляндія, альбігоїці, Гусити, Карло ві „своїми франками“ і т. д.) Це що правда не перше тисячеліття, але за станові привілеї не можна говоряти, що вони характерні специфічно від початку другого тисячиліття. На ст. 8. запевняє нас автор книжки, що „гарантію розвитку могли дати також інші не суверенні“ політичні утвори, а „народи зовсім не прагнули обов'язково відрубності від усіх інших народів“. А далі робить автор відкриття, а саме — „століттям давала Україна своїх полководців і адміністраторів на службу Литовській династії, вся українська провідна кляса радісно приняла люблинську Унію, в основу

вешаєвого звязку в Росію ліг добровільний акт алуки". Шкода, що др. Антонович для Ілюстрації "радості" від люблинської Унії не подав, що цю "радість" попередило мало не століття кривавої боротьби проти Польщі, в якій брали участь Витовт, потім Свидригайло, князь Глинський і інші, а сама "Унія" наступила вже по повній мілітарній перемозі Польщі над Литвою. Рівно ж важко было б нагадати, що Литовська держава до Ягайла мала урядовою нашу стару мову, якою листувалися навіть приватні князі литовські, що землі справді литовські складали одну п'яту тої держави та що керували нею наші люди. Не зашкодило б подати, проте, що все духовенство було проти "добровільної" угоди Богдана Хмельницького, на яку той мусів піти, що деякі полковники не пристали на неї, що в докази, що й сам гетьман її трактував, як часове посунення та що, зрештою, це не була "алука" в Росію — а тільки винання за суверена московського царя.

Не анаю, чи забагато для автора Історії цих історичник недокладностей. Далі так, як і Драгоманов, автор є певний, що "в алуці в Росію бачила Україна гарантію свого існування"; зрештою і М. Яворський був тої ж думки! Шкода знову, що факти, такі як союз в Карлом Х-м того ж Хмельницького, висилка полковника Ждановича проти Москви, далі посунення Виговського, завершено Конотопською перемогою — не свідчать про правдивість авторових тверджень! Після того др. Антонович числовлює сумнів чи і в майбутньому "суверений бюрократичний апарат буде сторожем національних прав". Що ж на це відповісти? Хіба словами "sancta simplicitas"! Певно автор за часів Абісинської війни думав був, що Англія справді ві "справедливого обурення актом гвалту" вастосувала санкції, а тепер в звязку в "колоніальною" сноєю теорією автор не може арозуміти: пощо Німеччина власне вертала давніх колоністів до Райху! З безнастанинього повторювання про "меншості" видно, що автор українську справу розвуміє лише, як "меншостеву". Автор згадує за релігійні війни XVI—XIII. віків, як про приклад того, що, як тепер справу меншин, так колись не могли розвязувати справу релігійну, — а ось, мовляв, тепер "найнайшли можливість конфесійної толеранції". Так рівно ж аргументував і Драгоманов, але, на жаль, ця аргументація слабо переконує, бо "конфесійна толеранція" не є жадною кимсь "внайденою ідеєю", яка "припинила" релігійні війни, а цілком навпаки — сама є наслідком упадку значення релігії, наслідком ослаблення сили й інтенсивності віри інагалі!

Отже коли й можна вгадати в автором, що: "рано чи пізно знайдеться така можливість і для національності, хоч певно не в рамках бюрократичної держави" — то лише з таким додатком, що прийде ця можливість тоді, коли дана нація для панівної нації стане чимсь подібним до зубрів Білонежької Пущі або в лішному випадку до француза в Нью Йорку!

Не годжуся я рівно ж з автором, що "найцікавішим в простежити еволюцію України, абстрагуючи від національно-державних міріл сучасності" — бо така праця власне юже виконана Грушевським, менш вдало виконана "також істориком" Григор'євим і виконується ріжними Яворськими!

На цьому кінчиться "Вступ", який заповідає нам тенденційне до крайності і то шкідливо-тенденційне наснітлення цілої Української Історії.

Не буду докладніше спинятися на розділі, що носить невластивий і чудний наголовок "Початок українського народу", хоча в ньому оповідається про що інше, а саме про історію української території до постання Київського князівства. Оповідається дуже неповно і тенденційно, бо не згадано ні словом за так зв. Гардарікію, не згадано за державу дулібів, а за те деякі факти подані трохи дивно. Чому напр. автор не згадав за напади словян на Візантію, чи лише для того, щоб додати епітета "розвищацькі"? Є всі дані припустити, що й політика Візантії, як до Болгарії так і до інших словянських народів, носила також "розвищацький" характер, в кожному разі не було наслідком бажання ощасливити ті народи становищем "національних меншин"! Не знати, чому автор пише на стор. 20 "може Вягичі вливись в етнічний тип 'осіян'", хоча це більш певне, як прихід готів саме впад Висли. Не будемо полемізувати з твердженням, запропонованим у марксистів, що Київ став "місцем висередження капіталу" і тому київські князі мали "фінансову можливість" наймати наємні варяжські дружини і за за їх допомогою додержувати завойовання, хоча це твердження в історичній літературі в такій формі не обґрунтоване. Далі автор передає історію Київської держави, власне не як історію народу (хоча це заповідає у іструменті), а як історію держави у знаному розумінні, цебто як за-

соб для забезпечення економічних інтересів панівної верстти в виселімінованням національного елементу.

Припущення „про якісні недолади найпідприємчішого Святополка з церковними кругами“, які, мовляв, „через те вивели його в хроніках як найчорнішого злочинця із спітком „Окаймленого“, очевидчаки, автор запозичив у тих же джерел, бо, зрештою, цей вдогад не опертий ні на чому іншому, як на бажанні виділити Святополка, який все ж повбивав більшість своїх братів та привів у Київ поляків. Більш логічне було б припущення, що переможець наказав оголосити його „Окаймленим“ і це стало традиційним у нашадків Ярославових. На стор. 32. автор (як і в інших місцях) завелікий натиск кладе на економічний момент, очевидчаки, піднявши в цьому відношенні під вплив матеріалістів. Тому першою причиною упадку Києва в занепад сусудніх могутніх і багатих держав, які вели торг через Київ і наслідком того „громове господарство почало занепадати і великий князь у Київі вже не мав змоги утримати підповідну... кількість війська? Так думає М. Антонович, хоча можна сильно сумніватися: 1) чи дійсно сила могутніх князів Київських (таких як напр. Святослав, Володимир чи Ярослав) у такій мірі спиралася (в тим самим і валежала) на наймане військо, 2) чи державна могутність в наслідку економіки, вросту торговлі і т. ін. може енергійні володарі в старовину могли за допомогою воєнної енергії, викресаної від своєї нації, поборювати саме ті „громовиті“ держави. Я думаю, що як приклад Картахіни, яку таки доконали римляни, так і приклад сучасної Німеччини показують, як небезпечно повторилися „відкриття“, проблемі в інтересі певної політичної ідеології. На тій же сторінці автор зробив ще таке відкриття: „Зрозуміння необхідності державного роздроблення виступило ясно в тогочаснім суспільстві“. Це остаточно поважне відкриття, що варто його було б увасаднити, бо досі ми на підставі саме всіх тогочасних пам'яток звикли бути думати, що тогочасне суспільство уважало державне роздроблення за найбільше зло.

На стор. 33 знову маємо досить „оригінальну“ (чи може наївну?) думку, наче б, то коли б „Русь київська“ спромоглася на відповідне напруження політичної думки“ і „надала б київському князеві титул цісаря або короля“, можна було б зберегти принаймні теоретичну єдність землі! Не вірю в силу самого лише титула мириться у автора з наведеними раніше думками.

З огляду на те, що ціла історія до стор. 39 вводилася до вказівок на роцю економіки та до історії (дуже загальної) самої лише князівської династії і на стор. 39 як „deus ex machina“ вражав нас речення: „Це вперше сягала політично-сконсолідована московська держава по гегемонію в східній Європі“. Адже читач не чув ні слова від автора ні про етнічний характер наших предків, ні про національні особливості різних слов'янських племен, ні про все виразніше захристалізування трьох народів — отже, відки „московська держава“ і чи була вже тоді Україна, якої ми маємо ще навіть імені не зустріли?

Далі дуже коротко передана переважно політично - династична історія „руських земель“, а на стор. 62 (мова вже про XV ст.) затушовано національний елемент, натомість підкреслено момент соціальний. Останній розділ про устрій та побут є надмірно короткий.

Треба, однак, зауважити, що в тих розділах історії, які вийшли в цю книжку, автор не підкреслив того, що має би зробити згідно зо своїм Вступом. Тому саме лишається невясне питання чи лише читач та молодь, що хотітиме зо своєї історії вчитися уникати помилок предків, адобуючи місці підвалини для своїх політичних ідеалів, чи може і сам автор опинився у становищі не міло враженої горлиці, що в її гнізді „в наукового“ яйця вилупилась драгоманівська матеріалістична зовуля?

І. М.

Jaroslav Rudnyczyj: Lehrbuch der ukrainischen Sprache, Im Auftrag des ukrainischen Wissenschaftlichen Institut in Berlin verfaßt. Otto Harrassowitz, Leipzig 1940. Властиво не було досі практичного підручника української мови для німців, так як не було досі взагалі ще на світі підручника української мови з грамофонними пластинками. Книжка Ярослава Рудницького, це перший такий підручник.

Автор, що від років працює над українсько-німецьким словником, підійшов як можна найкраще до теми. Головна вага в його підручнику покладена на те,

щоб користувача не нудити надто довгими й тяжкими граматичними міркуваннями (хто ж із нас любив у школі „граматику“?), а навпаки, щоб найбільшу увагу звернути на вправи й потрібну лексику. В Рудницького йде звичайно насамперед відповідно обдуманий уступ із матеріалом для цілої лекції, опісля граматичні пояснення (без „віймів“) та справоудання, розмови чи (як в останній лекції) порівняння німецьких перекладів із української літератури з оригіналами. Така схема майже всіх 38 лекцій у книжці, що їх за два місяці кожен користувач може легко опанувати.

Рудницький підбирав матеріал для вправ звичайно так, щоб дати чужинцеві відповідь на найважливіші питання з українознавства; знайдено тут окремий уступ про земні багатства України, статистичні дані про Україну й українців, про літературу, про мову, про звичай (напр. українське весілля) та взагалі в кожного речіння видно, що автор завдає собі праш, щоб вивчити якнайкорисніше місце. Так, починаючи від того, що герб України — „тризуб“, до таких дрібниць, що „український вес має звичайно назув Лиско або Бровко, кіт — Мурлик“ старається автор зробити свій підручник як найбільш українознавчим.

В книжці Рудницького зустрінемо таких наших клясиків, як Шевченка, Франка, Л. Українку, Коцюбинського й ін. письменників. У другій частині свого підручника дав автор вибір із текстів, публікуючи передусім народні оповідання, сміховинки, пісні, думи тощо. Деякі з цих текстів опубліковані тут уперше.

Підручник доповнюють іще дві частини, а саме третя частина з граматичними таблицями та найважливішими наростиами української мови. Четверта частина приносить словнички: словничок до воодинових лекцій та загальний українсько-німецький показник. Той сам показник, відповідно доповнений, вийшов як окремий українсько-німецький кишенъковий словничок.

Досі були в німецькій мові тільки граматики української мови. Велака й мала граматика Смаль-Стоцького були й надалі в добре для теоретично-наукових студій української мови. Практична мала граматика Василя Сімовича, що з'явилася у від Гартлебена безпосередньо після світової війни, була в першу чергу граматикою. Нічого дивного, що попіт за підручником української мови зростав у Німеччині в дні на день й треба дуже дивуватися, що деякі люди з претензіями на мовознання сиділи в Німеччині, заложивши руки...

Нарешті доперва 1940. рік приніс нам підручник української мови для німців такий, якого було й нам і німцям треба. Заслуга Рудницького в тому, що він отримав у своїй книжці практичність із науковістю, граматику з українознавством, суцільність із багацтвом матеріалу. З цього погляду книжка Рудницького, що відповідає сучасним методичним і амістовим вимогам, заслуговує на похвалу й признання. Рідко яка словянська мова може похвалитися таким вразковим німецьким підручником. А не треба забувати, що в цього підручника користатимуть не тільки німці: з нього можуть користати також і інші чужинці, що знають німецьку мову й схотять пізнати мову українську.

Лідія Ярошенко.

Михайло Бажанський. У вірі життя. Збірка оповідань. Прага 1941. Обговорта акад. маляра М. Бутовича. Ст. 128. Ц. 25.—К

У збірці два роди прози. Такі речі, як „У вірі життя“ та такі, як „Солочинський вовк“. Не знаю, чи кому сподобається, що в символістичної обробці Бажанського. Мені не сподобалось нічого. А сюжетні не претензійні оповідання у Бажанського можна читати. Звісно бувби мій висновок, що Бажанський мав би поминути грatisся у поезію в праці, а взявшись до нарисів (подорожніх описів), оповідань. У сюжетній творчості так само в місце для лірви.

Проза у нас дуже відстала. Прозайне мало, і кожній крок в цій ділянці варто спостерігати.

Н. Г.

„Міна Мавайло“, комедія в 4-х діях Миколи Куліша. (В-во „Колос“. Прага 1940. ст. 96).

Микола Куліш, один з найвизначніших сучасних українських драматургів, що на спілку з визначним українським режисером та реформатором українського

театру Лесем Курбасом зацікав був театр „Березіль“ та витривав у ньому, поки всіх трьох не вліківдано (так що після ліквідації всікі сліди за ними остаточно зникли), в мало відомий серед ширших кол угорського суспільства на цьому боці. І тому передавати комедію М. Куліша „Міна Мазайло“ була дуже щаслива думка, коли взяти під увагу ще й брак добрих комедій в репертуарах українських театрів.

Комедія „Міна Мазайло“ має „класичну“ для українців тему: двовідущість, дволічність, дуалістичність маркантної постаті малоросійства всіх часів і просторів. У Міни Мазайлові, як у фокусі, вібрають всі головні прикмети його. І не тільки це. Гострою сатирою виводять на деннє світло М. Куліш всі ті темні накамарки, кутки й куточки, вулички й провулки, що в них ось уже сотні років услід нашого відродження безупинно чується гадюче сичання та свист каміння й камінчиків, що їх юзають набряклі ненавистю невтомні руки натхнені сенгенцією Валуевського „не било, нет і бить не може“. Всі т. ав. поважні й неповажні наукові й псевдонаукові аргументи наших пристратів вібрають М. Куліш і висловлюють у кількох україножерних аргументах тьоті Моті в Курську: „Ліпше бути віталтованою, ніж зукраїнізованою“, або: „Це серйозно чи по українськи?“ і т. д.

Тьоті Моті в Курську є речником війовничого антиукраїнства. Ця дурнувата, але хитра московка відчуває себе покликаною розв'язувати усі проблеми. Бож, як не як, від Курська до Москви таки не так далеко . . .

Ця комедія вислуговує безперечно ширшою студією та критичного розбору. Тут тільки визначимо, що можна постать в цій комедії в вирізблена в найтонших лініях. Із цього „фамілійного конфлікту“ від аміною прізвища Мазайла потрапив Куліш зробити вершорядну комедію характерів, розширюючи проблему „аміни прізвища“ до фатального психічного дуалізму української вдачі.

До діячів наших театрів мабуть треба було б звернутися на цьому місці з величним проханням, щоб, виставляючи цю річ Куліша на сцені, вони уважно ставилися до проблеми її сценічного оформлення. Більшість цих діячів, на жаль, не знають і знати не хотять, що існують ще й інші способи трактування п'єси на сцені, окрім реалістичного. Саме від такого способу трактування умовної комедії Куліша варто було б їм поважуватися, а натомість дозволяю собі дати їм пораду, як цю річ найкраще виставити, висловлену одним словом: шурайте!

М. Ч.

„Ой, гордопиши пангосподарю“. Вибір колядок та щедрівок. Упорядкував О. Гайдай. Секція Мистців, Письменників та Журналістів. Прага 1940.

В Праві вийшла (накладом Секції мистців, письменників та журналістів УНО) маленька збірка українських колядок та щедрівок (у хоровій обробці Леонтовича, Стеценка та інш.), впорядкував О. Гайдай. З передмови довідуємося, що ціль зборки є чисто практична, безпретенційна — дати зможу користатися доброю хоровою літературою там, де її тепер тяжко дістати. Пісні упорядковані не за якими музичними засадами, лише, як визначає автор, за літературним, текстовим змістом. Є деякі дефекти характеру друкарського й формального, редакційного (напр. розривання тексту), але це не варто обговорювати на сторінках не-музичного часопису. Все це дається усунути при другому виданні. Вихід у світ такої маленької партитурки можна тільки вітати — своє завладніння вона безперечно виковне. Знавець Колядник виглядає дуже чепурно: графічне оформлення обкладинки (праця М. Михалевича) відповідає характеру публікації та спрацьоване зі смаком.

Д. Л-кий.

Х р о н і к а

О. Стефанович підготував до друку нову збірку поезій під заголовком „Стефанос II“. Збірка вийде у від „Пробоем“ в Праві.

Як ч. 8 „Книгоабірні Пробоем“ має вийти перший том Кобзаря Тараса Шевченка в передмовою та поясненнями проф. Л. Білецького.

В-во „Колос“ в Празі перевидало повість Л. Мозенда: „Засів“.

У Празі вийшла збірка оповідань М. Бажанського: „У вері життя“.

На сторінках „Краківських Вістей“ почала друкуватись нова історична повість (з часів гетьманування Івана Виговського) „Крутіж“ Богдана Леопольді.

Укр. В-во, Краків, випустило повість „Зайшло сонце в Холмі“ (з останніх днів короля Давида) В. Острозького (ілюстрації Стефановачової) та повість „Христина“ Ірини Винницької з студентського життя у Львові.

У дитячій серії „Моя Книжечка“ У. В., Краків, вийшла Історична казка Миколи Погідного: „Гетьманська булава“, ілюстрації — Василя Цимбалі.

У бібліотеці „Дорога“ Укр. В-ва, Краків, вийшов вибір поезій німецького поета Теодора Кернера: „Ліра меч“ в перекладі Юрія Бурея.

Видавництво „Радянський письменник“, Львів, випустило поезії А. Малишка: „Жайворонки“.

Харківське в-во „Художник“ випустило вірші Н. Забілі для дітей молодшого віку: „Дружба“.

В-во „Радянський письменник“ випустило збірку мініатюр Василя Ткачука: „Весна“. Під новою назвою перевидано давні оповідання західно-українського письменника Івана Керницикого: „Село говорить“.

Вибрані пісні калмицького поета Джангара вийшли в перекладах Тичини, Сороки й Сосюри.

„Дитяче в-во УРСР“ випустило в перекладі М. Рильського: „Горбоконика“ московського поета Єршова.

Укр. В-во, Краків, випустило підручний співаник для молоді й школи: „Гей юнаки“.

В. Барвінський написав велику сюїту для фортепіано на українські на-

родні теми і новий цикль обробок українських народніх пісень.

Г. Компанієць пише нову дитячу оперу.

А. Корольков пише рапсодію на українські народні теми для симфонічного оркестру.

Б. Лятошинський пише третю симфонію.

Ю. Мейтус, Рибальченко та Гіц пишуть оперу: „Гайдамаки“.

Л. Ревуцький працює над редактуванням і оркеструванням фортепіанового концерту В. Косенка.

В-во „Мистецтво“ випускає з нагоди двадцятиріччя в дні смерті композитора М. Леонтовича монографію про його життя й творчість пера В. Дяченка.

В середині грудня відбулась у Москві „Інсесонувна оперова конференція“. Советська преса, наводячи підсумки конференції, пише між іншим таке: советські композитори донині почивають себе міцнішими в тематиці минулого, ніж в операх, що присвячені проблемам соціалістичного сьогодні. Наша опера не піднялась ще до художнього, ідейно-помісного втілення геройчного духу сталінської доби. Позитивний герой не прийшов ще до советської опери... Нема в наших операх її широкого драматургічно виправданого динамічного показу сучасної народної маси — цього вирішального чинника революційної боротьби. Більшість советських опер має „спрошені сюжетові схеми, вбогість драматичних колізій, однобарвність в окресленні образів і ситуацій, погану якість літературної мови лібрета, загальну блідість задуму“ тощо. („Сов. Иск.“ 64/40).

За минулорічний сезон реорганізований симфонічний оркестр львівського радіокомплекту дав кілька віддільних концертів (серед них цикл концертів, присвячених пам'яті П. Чайковського). Концерти диригували: Г. Пайн, засл. арт. УРСР Натан Рахлін, Л. Брагінський, А. Солтис, М. Канерштейн і... М. Колесса. На симфонічних концертах виступали такі місцеві солісти: Савицький, Мюнцер, Шеккер, Маркс, Ліфан, Вайсман, і такі привіджені: Фіхтенгольц, Приткіна, Фліер, Зак, Луфер, Цомін, Йохелес, Буся (так!), Гольдштейн, Я. Зак, Фліер, Буся Гольдштейн, Ірма Яунзем, М. Фіхтенгольц, Е. Гілельс

та інші солісти, про мистецький рівень яких — як пише „Рад. Муз.“ ч. 5/40 — „говорять самі імена“, виступали у Львові, „колисці української музикальної культури на землях Західної України“ й на самостійних концертах.

При „Львівській державній філармонії“ створено джевову оркестру. Керівником оркестри привізено Г. Варса.

На обеднаній нараді „Секції нар. творчості СРПУ в вченому радою Інституту Укр. Фольклору Академії Наук УРСР“ ухвалено між іншим „допомогти кобварям“ створити пісні про... „російського поета“ Лермонтова, про азарбайджанського поета Ніамі, „пісні до шестидесятиріччя тов. К. Е. Ворошилова“ і т. п., — й ворганізувати „творчу подорож“ кобзарів до... Москва. („Нар. Твор.“ ч. 4/40)

*

Накладом Секції Мистецтв, Письменників та Журналістів УНО в Праві вийшли такі листівки: Андрій Мельник, Симон Петлюра, Ольга Басарабова (праця Галини Мавепи), Святослав Хоробрій, король Даніло і гетьман Дороніченко (всі три праці М. Михалевича).

В харківській „Державній картинній галереї“ знайдено картину відомого голландського маляра Патініра (1485—1525): Святий Йоахим. Картина добре збереглась.

Як повідомляє советський часопис „Советское Искусство“ в дня 8. XII. 1940. р. ч. 62 на засіданні Комітета по справах мистецтв (у Москві!) робив доповідь начальник „правління мистецтв в Україні“ — Компанієць. Комітет „констатував поважній недостачі в цій дільніці. До Зах. частини УССР була надіслана велика група працівників без належної перевірки їх ділової і політичної кваліти. В наслідок їх діяльності деякі з них були відкликані зі становищ за урядові переступки, руйнування праці, побутовий розклад (Кальчинський, Бабенко, Малославський, Венедіктов та інші). В той же час молоді советські фахівці, абсолювенти мистецьких шкіл, використовуються в Україні здебільшого не по призначенню, не висновуються на провідні становища“.

Моск. часопис „Советское Искусство“ в дня 15. XII. 1940. р. у відді-

лі „Переферійна хроніка“, пояснює, що „Бригада майстрів держ. Третяковської галереї (у Москві) закінчила працю реставрації фресок у центральній частині Софійського Собору (у Київ). Відкрито 13 композицій, що походять з XI. століття. Великий інтерес мають прекрасно виконані фрески молодої жінки і юнака в чисто елінським типом обличчя... В 1941. р. буде реставровано понад 600 кв. метрів фрескових маньєвін Собору“.

Комітет відновлення Холмського Собору скликав до Холму на день 2. лютого ширшу нараду з приводу відновлення Собору. На нараду запрошуються визначні укр. архітектори, інженери і мистці в метою виконанні роаміри архітектурних амін потрібних в будові, вироблення умов конкурсу на проект іконостасу, поліхромії Собору та ін. Почесне головування на нараді прийняла архієпископ Холмський і Підляський Іларіон.

Кінцем минулого року відбулась в Києві спеціальна нарада Спілки архітекторів із Спілкою художників в спріку стану художньої промисловості на Україні. На нараді стверджено, що більшість „артілей художніх промислів“ „залишається без ніякого художнього керівництва і працює на власний страх і риск“, що „у самій Укрхудпромспілці художні якості виробів артілей, здебільшого вважають другорядною справою“. „Ці причини неминуче приводять до того, що предмети, які випускають артілі Укрхудпромспілком, нічого художнього в собі не мають, а їхні якості їх гірша від виробків авічайних ремісників“. „На київській експериментальній фабриці Укрфарфорфаянстрест, яка випускає вразки для всіх фабрик тресту, натрапляємо на висилля розцінкових комісій, в яких, як правило, працюють люди мало-культурні, побавлені елементарного смаку. Вони тільки те й роблять, що відхидають стильні, художні предмети і випускають на ринок всякий міщанський непотріб“. „... випускається продукція, яка придатна лише на те, щоб її розбити на головах тих, хто вине в випуску таких виробків на ринок“. „Таку ж маловтішну картину“ представляє советська мебльова промисловість (культурується „цілковитий несмак і пошлість“). Поганя якість майже усіх матеріалів надає

меблям „зовсім убогого вигляду”... („Архіг. Рад. Укр.” ч. 6/40).

Кінцем минулого року відбулась у київському будинку архітектури нарада „з питань зеленого будівництва Києва”. Нарада „відмітила ряд істотних недоліків на цій ділянці міського будівництва. Київ досі не має затвердженої схеми зелених насаджень, що гальмує розворотання робіт по озелененні. Київське АПУ не приділяє питанням озеленення міста і паркової архітектури достатньої уваги. Останнього часу проектування нових об'єктів зеленого будівництва майже зовсім привинилось в звязку з ліквідацією проектної групи, що існувала при тресті зеленого будівництва. Не організована в місті належним чином охорона зелених насаджень. Відсутній догляд за соровою оздоблення парків і скверів малюми архітектурними формами”. („Арх. Рад. Укр.” ч. 6/40).

„Обласне управління спілки радянських архітекторів УРСР” організувало в Києві ряд доповідей московських, ленінградських і київських архітекторів. Поки що намічено доповіді київських архітекторів: Холостенко — „Архітектура і забудова Києва в звязку з рельєфом і сілуєтом міста”; Моціль — „Діалектичний метод в архітектурі”...

Як подає часопис „Архітектура радянської України” (Київ 1940, ч. 10), на зборах Комісії з питань мистецької промисловості при спільноті советським архітекторів, що відбулися в Києві вкінці листопада 1940 р., виявлялося „ряд істотних недоліків у роботі Укрхудожпромспілки, як от: неправильна організаційна структура спілки, що заважає охопити майстрів і виробничі артілі у всіх областях, брак керівників-художників, відсутність систематичного інструктажу на місцях, відсутність красителів високої якості тощо.

В останньому томі великої чеської технічної енциклопедії (Teyssler-Kotyška, Technický slovník naučný, Dodatky I Прага 1940, ст. 274—276) уміщено більше гасло „Byzantské staviteľstvō” постійного співробітника цієї енциклопедії В. Січинського. В огляді архітектури кінант. доби тут належне місце уділено також архі-

тектурі старокняжої доби в Україні (Київ, Чернігів, Володимир, Овруч, Галич, Холм) та відмічені впливи укр.-архітектури на сусідні краї — Новгород, Білорусь, Московщину. Долучена також література предмету в різних мовах. В тій же енциклопедії нещодавно були уміщені слід. гасла того самого автора, що мають відношення також до укр. архітектури: „Srubo ve budovy (т. XII), vež (т. XIII, ст. 702—704), „Juhoslovanské staviteľstvo“ (Dodatky).

Як ч. 7. „Нродньої бібліотеки Насупу” В-ва „Пробоем”, вийшла книжка П. Олійника: „Лихоліття Холмщини й Підляшшя (Шлях культурно-національного розвитку Холмщини й Підляшшя в останніх 20-х століттях). До книжки додано показчик бібліографії та автентичні оповідання учасників описаних подій.

Як відбиття з т. III. Праць Українського Історично-Філологічного Товариства в Празі, вийшла розвідка Бориса Крупиницького „З життя першої української еміграції (І. Ганна Орлик і Ганна Войнаровська, 2. В сораві арешту генерального осавула Григорія Герцика)“ в широким використанням досі неизвестних архівних джерел. Крім цих праць Крупиницького, відбиткою в „Праць“ вгаданого Товариства вийшла спроба грунтованої критики помилкових вихідних концепцій Михайла Грушевського в його „Історії української літератури“, переведена у стадії проф. Вадима Щербакінського: „Концепція Грушевського про походження українського народу в світлі палеонтології“.

Українське В-во (Краків) видало „Історію Холмщини й Підляшшя“ знаного історика Мирона Кордуби і карту земель і родоводами князів.

Заходом Секції Мистців, Письменників та Журналістів УНО в Празі вийшла брошура „Як згинула Ольга Басарабова“. Зміст Й складається зі статті Січовички: „Жінка-Герояня“ та уривків тюремних споминів а львівських Браїлів М. Бажанського: До

брошури є додаткій портрет революціонерки. Обгорта — праці М. Михалевича.

Як окремі відбитки в Календарі-Альманаху „Сурма” вийшли такі праці: О. Шт.: „Віхи говорять”; інж. С. Володимирів: „Українська земля”; Д. Кардаш: „Український націоналізм”; О. Лашенко: „Культурне життя на Україні”. Дальша відбитка маб складатись в праці: С. Половець — „Оформлення домівок”, М. Б. — „Національна емблематика” та ін.

В-во „Пробоем” (Прага) випустило Календар-альманах „Наступ” на рік 1941. Зміст його складається в ряду статей (Артошено: Змагання України в 1917—1921 роках, М. Орлик: «енеза українського націоналізму, Л. Компанієць: Расизм, Др. Андрусик: Лицем до історичної дійсності, П. Олійник: Шляхами першої мазепинської еміграції, Др. Росока: Укр. націоналістичний рух” та інш.).

В-во „Орбіс” (Прага) видало в українській мові книгу Рудольфа Шауфа: „Кінець Польщі” (в трьома томах є багатьома світлинами).

Як ч. 9 „Народної Бібліотеки Наступ” В-во „Пробоем” в Празі, вийшла історична розповідь М. Гузара-Колодійського: „Полковник Іван Богун” в ілюстраціями. Обгорта М. Михалевича. Вступна стаття Др. Р. Р. сохи.

Як ч. 10 тої ж Бібліотеки вийшов спомин тен. М. Омеляновича - Павленка: „Чотар УГА Кочурмук із Надвірної” (Лицар Залізного Хреста за Зимовий Покід).

У двадцятиліття існування Української Академічної Громади в Празі вийшов Альманах п. н.: „Двадцятиліття УАГ”. Альманах складається в довної статті О. Лугового — „Тридцять років студентського Львова” (вийшла окремою відбиткою) та статей: Дра Ранича, Я. Шумельди і М. Антоновича про життя студенства в Празі.

Українське видавництво (Краків) видало в серії „Народної Бібліотеки” (ч. 25.) репортажі Ірини Винницької „З воєнного поетатника”, Календар-Альманах на 1941 рік та „Причини упадку Польщі” (з 124 ілюстраціями та світлинами).

В Українському видавництві, Краків, вийшла книжка: „Причини упадку Польщі”. Автором її є Гомо політкус.

В бібліотеці „Моя Книжечка” У. В. появилися:

1. „Гості аза хмар” — сценічна картина в 2-х відслонах на св. Миколая.

2. „Вежі” — чвіркові й птачкові, з рисунками в тексті.

В Українському вид-ві, Краків, появилися такі нові шкільні книжки:

1. „Божа наука” — катехизм опрацьований на основі Біблії. Стор. 160. 100 ілюстрацій і 30 пісень в нотам.

2. Рахунки, для I кл. народніх шкіл.

3. Рахунки, для II кл. народніх шкіл.

В Руськім Керестурі (Югославія) вийшов Календар для українців в Югославії (рік видання XXI), виданий діялем бачванських українців. У літературній частині місцеві сили виступлені віршами Задунайською, Солонар-Поливкою, оповіданнями М. Горняка, М. Баркаша, Михайла та Олени Ковачів, а поамісціях в Петро Дереш (Баламута), передруками творів Франка та М. Вовчка. Позатим слід відзначити статтю секретаря Керестурської „Просвіти” Михайла Ковача п. н. „Просвіті обставини у нас і робота Просвіти в останніх двох роках”.

В Букарешті дня 20-го жовтня 1940 вийшло одне число часопису „Час”.

Дня 12 січня 1941 там само вийшло одне число часопису „Життя” (Вадим О. Турушаню, секретар ред. І. Гаврилюк).

„Вісті Апостольської Адміністрації Лемківщини”, що виходили друковані місячним „язичієм”, від початку року 1941. перейшли на українську мову.

Перше число „Українського Православного Вісника” вийшло в січні р. 1941. у Холмі.

Архієпископ Іларіон (проф. Др. І. Огієнко) має неабаром відновити видання щомісячника „Рідна Мова”.

Український часопис у Югославії „Рідне Слово”, що досі виходить дійч на місяць, від 1-го листопада р. 1940 виходить тричі на місяць.

Краківські „Ілюстровані Вісті” від 1-го січня ц. р. збільшили формат в вісімки на кварту й поширили аміст.

У третій книзі правъкого славістичного часопису „Slavie“ за р. 1940 уміщено полемічний виступ Георгія Геофського проти праць проф. І. Панькевича „Про мову грамоти 1404 р. Грушевському монастиреві“, далі вміщено продовження полеміки проф. Е. Ляцького в твердженнями харківсько-паризького професора Мазона про те, ніби „Слово о полку“ в фальсифікатом кінця XVIII ст., свореним на основі одного з варіантів „Задонщина“ п. н. „Невдалий похід проти „Слова о полку Ігоревім“. Проф. О. Колесса містить посмертну згадку про Степ. Смаль-Стоцького.

Німецький славістичний часопис „Zeitschrift für slawische Philologie“ (1940 р. кн. I) містить дуже багато статтів на українські теми. Перш за все, продовження докладно трактованих нарисів проф. Освальда Бурггардта (Мінстер).

— „Чужі поети в українському убранні“ (ч. 2), де цим разом розглянені переклади Терещенка з Вергара на українську мову. Проф. М. Фасмер полемізує в твердженнями автора „Карпаторусских етюдов“, братиславського професора Погорелова у статті п. н. „Чи є болгарські впливи на українські діалекти“. Проф. Роберт Штупперіх (Берлін) містить довгу статтю п. н. „Феофан Прокопович та його академічна діяльність у Київі“. Проф. Дмитро Чижевський містить VIII. продовження своїх нотаток на краях книжок, цим разом переважно про українську барокову поезію п. н. „Літературні овочі читання“; того самого автора замітка про українське слово шлях. І. Райхенірон (Берлін) у довшому рефераті про румунський діалектичний атлас та його значення для славістики дуже докладно спиняється, м. і., на рештках слідів української мови в говірках Молдавії, заселеної перед нападом монголів переважно українцями. Доц. Ярослав Рудницький містить третю частину огляду українського мовознання в р. р. 1918—1938. Нарешті, проф. Фасмер піддає критиці німецький підручник української мови Ярослава Рудницького.

У грудневій книзі за р. 1940 московського місячника „Молодая Гвардія“ органі „всесоюзного Комсомолу“, уміщено статтю Е. Янкелевича: „Творчество Максима Рильского“, один з численних „всесоюзних“ лаврів

на честь київського „поета-орденосця“. (Тимчасом лише ордену Червоної Зірки).

*

У Празі виходом Славянського Інституту вийшла в чеській мові праця проф. В. Січинського „Деревляні будови в Карпатській області“, з 16 дереворитами И. Ржержіха, 104 рисунками і 40 фотографіями. Праця розглядає дерев'яне будівництво цілих Карпат від Попраду по Буковину з південного і північного (галицького) боку гір.

У 2. вишині за р. 1940 стокгольмського квартальника „Nordisk Tidskrift för Bok och Biblioteks-Väsen“ у статті Марії Віднес про бібліотеку Валаамського монастиря дуже багато місця відведено українським стародрукам XVII ст. (уміщено наявіть відбитку фронтиспісу Євангелія учительного-Ставровецького), при цьому широко розписується авторкою про історію української церкви, культури й друку у XVI—XVIII ст., уперто звучача Україну Південно-західною Росією.

В квартальному східно-европейській та духовій історії „Kultös“ (видавець проф. Ганс Кох) в 2-му зашинті за р. 1939—40 уміщена стаття правъкого професора Едуарда Вінтера „Змагання української північної Угорщини за національну гіерархію в теревіанській добі“ — за католицькими джерелами.

Доцент Б. Крупницький (Берлін) віддав до друку свою нову працю про гетьмана Мазепу, написану на підставі досі ще не використаних матеріалів з німецьких та шведських архівів. Ця праця п. н. „Гетьман Мазепа та його доба (1687—1709)“ має вийти в німецькій мові.

— У жовтневому числі німецького технічного журналу „Zeitschrift für Binnerwirtschaft“ умістив др. Інж. Заллер наукову розвідку п. н. „Великий Дніпро“, в якій розглянув місце Дніпра в сітці європейських водних шляхів.

Німецький науковий часопис, присвячений дослідженням географічних імен, „Zeitschrift für Namenvorschung“ (1940 р. кн. 2) містить рецензію відомого славіста проф. Карла Г. Маєра (Кенігсберг) на працю Ярослава Рудницького про географічні назви Бойківщини (Львів, 1939).

Секція Мистців, Письменників та Журналістів УНО в Празі

має на складі:

1. Погруддя вождів та Гол. Отамана С. Петлюри а терракоти, висота 18 см. Ціна за 1 шт. 10 RM.
2. Портрети вождів, Гол. Отамана С. Петлюри, Святослава Хороброго, Поляглих Героїв: З. Коссака, О. Басарабової, Д. Данилишина, В. Біласа. Величина: 35 × 25, 32 × 33 см. Ціна за примірник 1 RM.
3. Шкільні стінні гасла з гарною оздобою. Ціна за 12 штук 2 RM.
4. Листівки: мужів української історії; О. Басарабової; Героїв Городка і Карпатської України; шкільні; фольклорні, великовідні. Ціна за шт. 0·10 RM, за кольорові 0·15 RM.
5. Книжки: О. Ольжич: „Вежі”, ціна 0·60 RM; В. М-к: „Городок Ягайлонський”, ціна 0·50 RM; А. Дад: „Чотири в тисячі” (В дворіччя Березня Карп. України) з ілюстр. Ціна 0·50 RM; О. Лашенко: „Культурне життя на Україні” (відб. а кал. „Сурми”), ціна 0·60 RM; „Оформлення домівок” (відб. в кал. „Сурми”), ціна 0·60 RM; Збірник Українського Наукового Інституту в Америці. Ціна 5.— RM.
6. Нотодруки: „Ой гордопишний пангословарю”, вибір колядок і щедрівок, ціна 1.— RM; „Ой, Див, Ладо”, вибір веснянок. Ціна 1.— RM.
7. Інші видання. На бажання висилаються каталоги.

Книгарням і кольпортерам дається опуст.

Замовлення в Німеччині в Протектораті
адресувати:

UNO, Praha III, Jozefská 2/II, Protektorat,
в допискою: „Бібл”.

Гроші пересилати: в Протектораті
та Німеччині на вищеподану адресу, або
валученнями складниками.

Замовлення в Генераль-Губернаторстві ад-
ресувати:

Нацрігтайм, Krakau, Fach 221.
в гроші пересилати:

Ukrainbank, Krakau, Gertrudestr. 12/II,
в допискою „Вихідна Бібліотека”, Конто
ч. 121, або складниками Українблаку а тією
же допискою.

УКРАЇНЦІ!

Передплачуйте,
читайте,
поширюйте

видання Українського Видавництва

„ПРОБОЄМ“

I. тижневик: Український націоналістичний часопис „НАСТУП“, що приносить відомості зі всіх Українських Земель та інформує про життя українців цілого світу і про світову політику. Передплата 100—К (12—RM) річно.

II. двотижневики: „НАЦІОНАЛІСТ“, часопис українськості, виходить двотижнево від жовтня 1940.
„ТЕХНІК“, часопис технічного знання, виходить двотижнево від листопаду 1940.

III. місячник: Український журнал „ПРОБОЄМ“, місячник культури, суспільно-громадського життя, мистецтв та літератури. Передплата 100—К (12—RM) річно.

IV. квартальник: „КНИГОЗБІРНЯ ПРОБОЄМ“, в якій виходять найкращі твори наших письменників і поетів.

V. видання: „САМООСВІТНЯ БІБЛІОТЕКА“ привносить книжки й підручники, що допоможуть Вам проглибите Ваше знання.

„НАРОДНЯ БІБЛІОТЕКА НАСТУП“, в якій виходять популярні книжки й брошури яз різних тем.

БІБЛІОТЕКА „ВІДВАГА“ видає книжки для молоді і юнацтва.

„ДІТОЧИЙ СВІТ“ — бібліотека для українських діточок.

ЛІСТІВКИ І ГАСЛА, що видаються для привласні Народніх домів, читалень, канселерій та комітетів. Ціна листівок і гасел точіше на стор. „Наступ“.

Гроші засилайте виключно нашими чеками: Число конта Поштової Шадниці в Празі: „ПРОБОЄМ“ 201.699, або „НАСТУП“ 9.028, в Німеччині: Postscheckkonto Nr. 122.124, Berlin, Zeitschrift „NASTUP“ in Prag; в Ген. Губернії: P. Sch. A. Warschau Nr. 10.020. „Nastup“ Zeitschrift in Prag; в Словаччині: Poštová Sporitelňa v Bratislavě č. 5835 Časopis „Nastup“ v Prahe.

Замовлення слати на адресу:

„PROVOJEM“, Praha XIV-65, pošt. schr. 3.